

Henrik Gullaksen

Beretning om min spændende oldefar

**Kaptajn Edward Charles Hoffmann
1836 – 1899**

Indholdsfortegnelse

1. kapitel: Baggrund.....	6
2. kapitel: Barndom og første ungdomsår.....	11
3. kapitel: Officersvej og giftermål.....	20
4. kapitel: Krigens tid.....	30
5. kapitel: Pensionisttid i Gentofte.....	43
6. kapitel: Det var på Frederiksberg.....	51
7. kapitel: Finale.....	59

Forord

“Onkel Henning” - bankdirektør Henning Hoffmann, født 20. august 1902, død 5. januar 1975. Fotograferet i Birkerød på sin 70 års fødselsdag.

“Tante Ruth” - fru Ruth Christophersen f. Hoffmann, født 15. oktober 1904, død 21. februar 1976. Fotograferet den 8. oktober 1967 på Christinas konfirmationsdag.

Min mor, Grete Gullaksen, var født Hoffmann. Hendes fars far, altså min oldefar, hed Edward Charles Hoffmann. Han fødtes 20/9 1836 i København og døde 20/4 1899 i Helsingør i en alder af godt 62 år.

Fra midten af 1960'erne har han været genstand for flere af mine ældre slægtnings særlige interesse. Dette er kommet til udtryk i forskellige skriftlige udarbejdelser.

Som den første af disse skribenter bør jeg nævne min afdøde moster og yndlingstante, Ruth Christophersen, født Hoffmann. Hun var en meget observant dame og hun huskede særdeles godt, hvad hendes mor i årenes løb havde fortalt om slægtens ældre generationer. Desuden var hun en energisk og kompetent bruger af landets arkiver og biblioteker.

Tante Ruth's datter, Inger Jankjær, har som vogter af ”mors kuffert” hjulpet mig med at fremdrage nogle meget nyttige kopier af ældre dokumenter.

Min mors yngre bror, Henning Hoffmann, har også givet gode bidrag til min ”oldefarhistorie”. Det skete i den levnedsbetæning, som han tog fat på efter sin udnævnelse til Ridder af Dannebrogordenen af 1. grad. To andre af oldefaderens børnebørn har medvirket til afklaringen af hans sande oprindelse og især hans relation til grosserer George Ryan og dennes søn. Den ene af disse bidragsydere var Rita Hauge, født Hoffmann. Den anden var hendes storebror, Sven Hoffmann, som i 2005 fik udarbejdet og udgivet en meget smuk bog om George Ryan som grosserer, skibsreder og bankier.

Min slægtning på Oxholm-siden, Mette Oxholm, har på det seneste bidraget med billeder og med udredningen af nogle hidtil uklare slægtsskabsforhold.

Det sidste hjælpsomme familiemedlem, som jeg bør nævne er min oldefars yngste datter, Isadora Kristine Hoffmann (tante Sødt). Hun var ugift og boede i forældrehjemmet indtil både min oldefar og hans enke var døde. Jeg benyttede ikke lejligheden til at interviewe hende, mens tid var. Imidlertid har hun efterladt sig en udmærket artikel om ”Den gamle havefest”. Her får man en smuk skildring af det nære forhold mellem en datter og hendes elskede far. Min oldefar har – med undtagelse af kopier af et par ansøgning

ger – ikke efterladt sig skriftligt materiale, f. eks. i form af breve, dagbøger, fægtningsberetninger eller en personlig levnedberetning. Hvis sådant materiale overhovedet har eksisteret, så gætter jeg på, at hans lidt særprægede og gammeldags enke eller den efterladte datter har tilintetgjort det. Jeg har alligevel i årenes løb fået samlet en del af mine ældre slægtnings ”skriverier”. Når han – som jeg selv – valgte officersgerningen og da han boede og færdedes på steder, hvor jeg senere har boet eller haft min daglige gang, så har det været en ekstra tilskyndelse til mit forsøg på at opbygge en samlet beretning om denne spændende forfader. I mangel af hans egne ord har jeg benyttet læresætningen: ”Sig mig hvem dine venner er og jeg skal sige dig, hvem du er”. I overensstemmelse hermed har jeg i nogle af de følgende kapitler givet ganske fyldige beskrivelser af flere af oldefaderens venner og bekendte. På samme måde har jeg medtaget enkelte portrætbilleder og billeder af de steder og huse, hvor han tilbragte sit liv.

Min beretning – inkl. billedstoffet – er principielt lavet til ”familiebrug” og ikke son noget der skal tjenes penge på. Jeg har derfor fundet det forsvarligt at føle mig ubunden af de almindelige regler for ophavsret.

Den viden jeg har fået fra de ovennævnte slægtninge, har jeg suppleret ved brug af det fremragende danske biblioteksvæsen, herunder mit meget hjælpsomme bibliotek i Espergærde. Som ret ny computerbruger har jeg også haft stor nytte af ”internettet”. Sidst men ikke mindst skal nævnes den værdifulde assistance fra:

- Ordenskapitlet
- Det Kongelige Bibliotek
- Rigsarkivets afdelinger i København og Aarhus
- Danmarks Statistik
- Københavns Museums billedarkiv
- Frederiksberg Stadsarkiv
- Museet på Sønderborg Slot
- Museumscenter Dybbøl
- Øregårdsmusset
- Leif Ruhlmann Evald, sognepræst i Gentofte
- Magasin du Nord
- Teatermuseet i Hofteatret
- Ny Carlsberg Glyptotek
- Zoologisk have
- De lokalhistoriske arkiver for
 - Herfølge og Sædder sogne
 - Brabrand-Årslev
 - Harlev – Framlev og
 - Greisdalen
- Color Foto Espergærde Aps.

Udarbejdelsen af min beretning har snart taget tre år og at den overhovedet er kommet på tryk skyldes alene ”skriftkyndig” bistand fra min gode ven Jesper Godvin Hansen, Birkerød. Layout og billedbehandling er lavet med bistand fra en anden god ven, Kjeld Damgaard, Espergærde.

Espergærde 18. februar 2013

Med min inspirator tante Ruth i taknemmelig erindring.

Henrik Gullaksen

1. kapitel: Baggrund

Dette første kapitels formål er kort at beskrive det land og den by, hvor min oldefar kom til verden. Desuden vil jeg præsentere de to personer, der blev hans forældre og deres nærmeste familie.

I 1835 var det danske rige begrænset til kun at omfatte:

- Det oprindelige danske område med Jylland, Fyn og Sjælland samt over 400 større og mindre øer.
- Island, Færøerne og Grønland.
- Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg
- Kolonierne (De Dansk Vestindiske øer)

Disse områder hørte altså endnu under det danske monarki. Monarken var siden Frederik III's tid enevældig og styrede riget ved hjælp af kongeligt udnævnte embedsmænd. Politisk valgte ministerier kom først til ved enevældens afskaffelse i 1848.

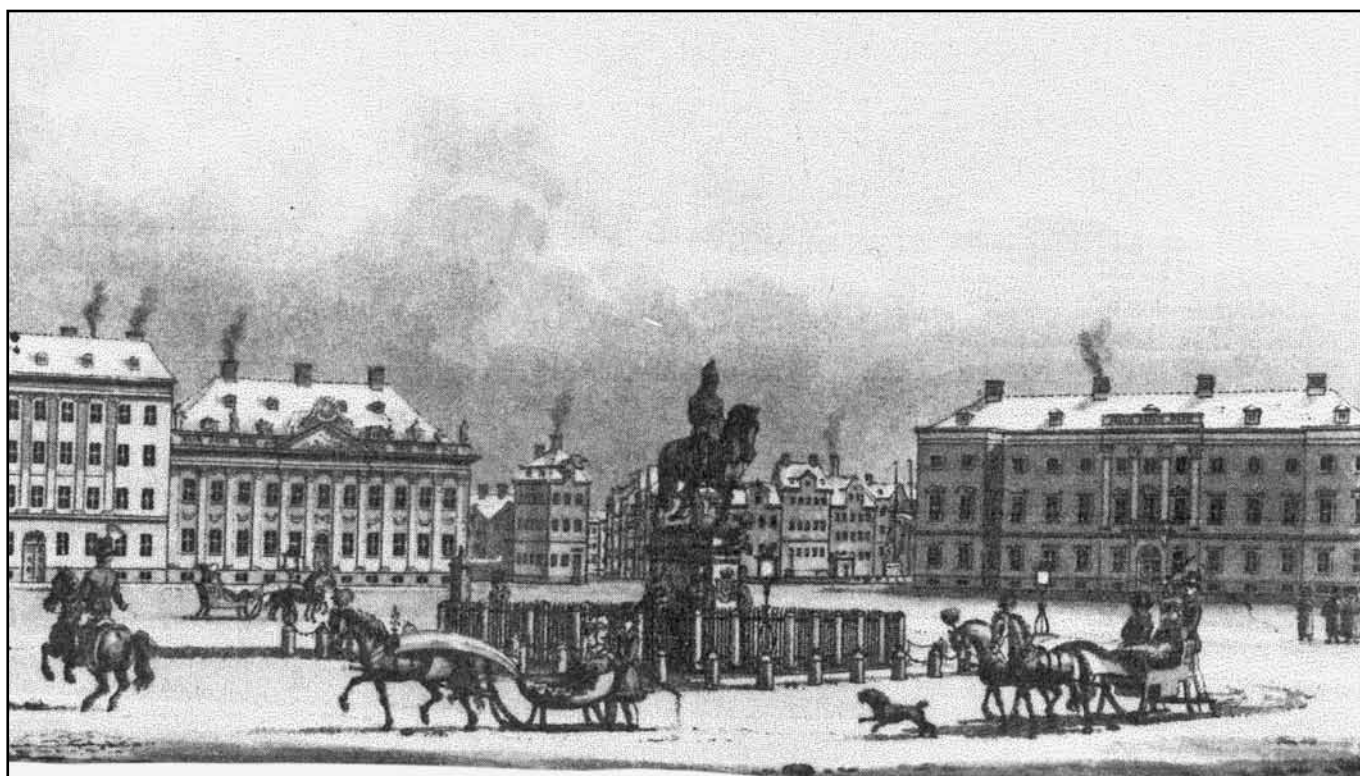
I 1835 sad Frederik VI altså stadig som

enevældig hersker og havde nu nået en alder af 67 år.

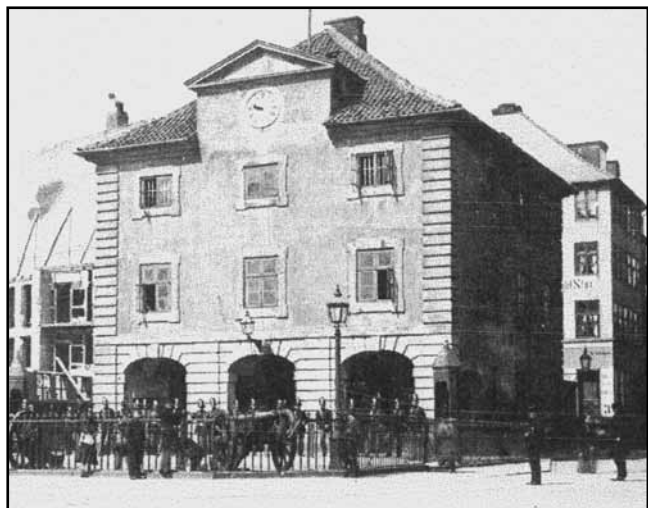
Danmark var på det tidspunkt endnu mærket af Napoleons-krigene med slaget på Rheden i 1801, det engelske bombardement og tabet af flåden i 1807, statsbankerotten i 1813 og tabet af Norge i 1814.

Dog var det i 1835 på mange områder begyndt at gå bedre. Det gjaldt bl.a. handel og skibsfart og landboreformerne i forrige århundrede gavnede stadig landbrugets økonomi. Kulturlivet var ligeledes blomstret op og perioden 1820 – 1850 benævnes ofte som "Guldalderen". I den tid satte mange danske kunstnere deres varige præg på maler- og billedhuggerkunsten, arkitekturen, teaterlivet samt digtning og musik.

Mange tekniske fremskridt var også mærkbare, f.eks. H. C. Ørstedes opdagelse af elektromagnetismen og anlæggelsen af den første jernbane mellem

Kongens Nytorv i 1825. I baggrunden Nyhavn og begyndelsen af Bredgade.

Byens gamle "Hovedvagt".

København og Roskilde i 1847.

I det velhavende borgerskab – især i København – opstod der et såkaldt "salonliv". Ivrige dannede damer åbnede deres smukke hjem for tidens mere eller mindre velbeslåede "stjerner". Her kunne de så give prøver på deres talent for digtning, musik m.v. Dette miljø tiltrak også videnskabsfolk og forretnings- og embedsmænd.

Byen København var monarkens primære residensstad og hovedsædet for kongens embedsværk. Byen var i nogen grad begyndt at ligne andre europæiske hovedstæder, men "storstad" var den ikke. Det skyldtes især, at byarealet var begrænset af de volde og voldgrave, som omkransede byen. Arealerne uden for voldlinien var af forsvarshensyn behæftet med forbud mod bebyggelse. København var således ikke meget større end det man i dag kalder "middelalderbyen".

Da befolkningstallet var stigende, førte det til, at befolkningstætheden blev meget stor. Det blev ikke bedre af, at der i mange ejendomme også skulle være plads til heste og køer. Renovation og afledning af spildevand var meget ringe. Hygiejnestandarden var derfor dårlig og medførte stor risiko for udbredelsen af smitsomme sygdomme. Dette blev kun alt for tydeligt ved koleraepidemien i 1853.

Kongens Nytorv var også i 1835 et af byens mest centrale steder med det daværende Kongelige Theater, byens hovedvagt og flere fornemme palæer. Både gennem Nyhavn og Holmens Kanal kunne man sejle helt frem til torvet. Herfra udgik ligesom i dag en række af byens vigtigste gader: Bredgade, Store Kongensgade, Østergade og Gothersgade. Syd for Gothersgade var der mange smågader med et flertal af fattige beboere. En af

Ældre billede af "Officershuset" på Borgergade 97, hvor Dorothea flyttede ind i kvistlejligheden.

dem var Vognmagergade. Allerede omkring 1830 boede der her en vital enkemadam ved navn Martha Birgitte Rønnov. Min tante Ruth omtalte hende som "tolderpiggen fra Trondhjem". Hun var nemlig født i Trondhjem (Norge) i 1772 som datter af en toldkontrollør. Hun blev gift med en fuldmægtig Christian Berendt Rønnov, som før sin død i 1809 blev far til hendes fem første børn. Som 39-årig enke flyttede hun til Danmark og i enkestanden fik hun yderligere tre børn. Det 3. enkebarn fødtes 25/11 1816 og fik navnet Dorothea Jacobine Rønnov, endskønt barnets far var styrmand og tidligere snedkersvend Carl Berenth.

Den 9/10 1831 blev Dorothea – i en alder af 15 år – konfirmeret i Trinitatis Kirke. Jeg ved ikke meget om skolegang eller anden uddannelse efter konfirmationen. I 1835 var hun blevet 19 år og fandt tiden inde til at flytte hjemmefra. Hun flyt-

Eget fotografi af samme hus, sommeren 2012.

Mit fantasibillede af den 19-årige Dorothea i fornemt selskab.

tede til Nyboder, der var den ”rækkehus-by”, som Christian IV havde anlagt; fortrinsvis til brug for folk fra flåden eller værksteder m.v. på Holmen.

Dorotheas nye bolig var en lille loftslejlighed på 2. sal i et såkaldt ”officershus” på Borgergade 97. I den modsatte ende mandede Borgergade ud i Gothersgade; lige overfor Grønnegade.

Med viden om min histories fortsættelse har jeg ikke kunnet lade være med at tænke på, hvordan Dorothea så ud som 19-årig. Malerier eller tegninger af hende kendes ikke og portrætfotografier kom først i brug nogle år senere og da kun i mere

velhavende kredse. Jeg tillader mig derfor at bruge min fantasi, som fortæller mig at Dorothea var en af den tids fattige, men kønne og smarte københavnerpiger, som de var i min ungdom og som de er i dag. I Teatermuseet hænger en af maleren Vilhelm Marstrands skitser, der viser primadonnaen, Johanne Louise Heiberg, med to yngre teaterkolleger. Figuren længst til højre er en Julie Schmidt. Hende har jeg valgt til at vise mit fantasibillede af den unge Dorothea – min senere tipoldemor.

Vi er stadig i 1835, men vender nu blikket mod ”solskinsiden” dvs. det fornemme kvarter i Frederiksstaden. Her – på Sct. Annæ Plads nr. 7 (tidligere Garnisons Plads nr. 110) – ligger der en statelig ”gård” i 4 etager og med 4 fag i de fulde etager. Til venstre i facaden fører en port ind til en gårdsplads med bygninger til vogne, stalde m.v.

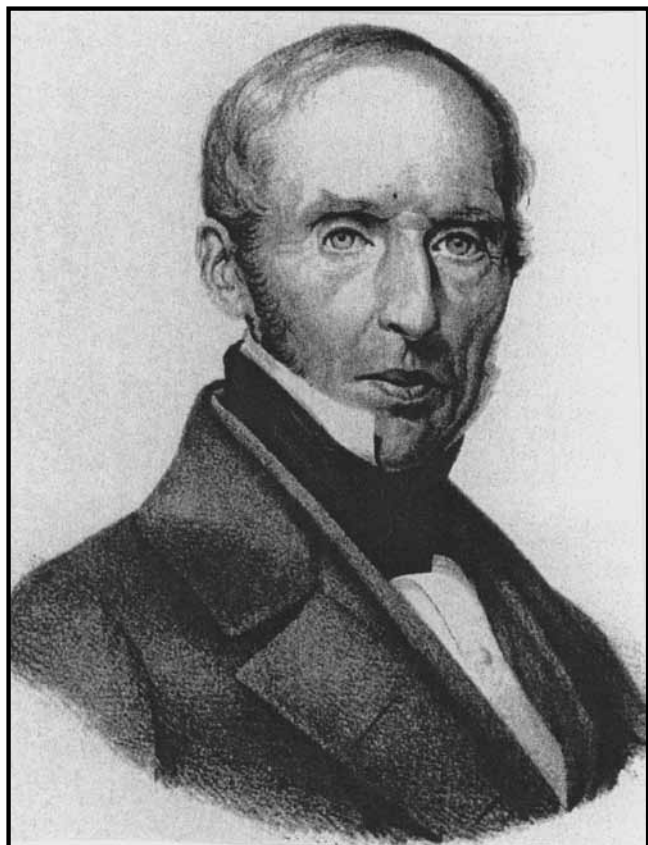
I denne ”gård” bor rigmanden George Ryan med sin familie og nogle af sine tjenestefolk. George Ryan var født i 1785 som søn af en irsk godsejer (squire), Edward Ryan. George Ryan havde to ældre brødre, hvoraf den næstældste, Philip Ryan, allerede i 1780 bosatte sig i København, hvor en veninde til hans mor havde skaffet ham plads hos en københavnsk købmand (handelsmand). Senere etablerede han sig som selvstændig købmand.

Allerede som 14- eller 15-årig kom også George Ryan til København og tog ophold hos broderen og fik plads i dennes forretning. Da bror Philip døde i 1809 overtog George i en alder af 26 år hans forretning.

Han må have haft både energi og stor forret-

*Skt. Annæ Plads.
Til venstre ses
George Ryans gård,
nr 7.*

Grosserer, skibsreder og bankier, George Ryan

ningsans, for virksomheden udviklede sig kraftigt i de følgende år, på mange forskellige felter.

Da Napoleons-krigene i 1814 var slut tog de danske redere hurtigt fat på en genopbygning af den danske handelsflåde. Allerede i 1815 købte George Ryan og andre interessenter en relativt ny brig, som hurtigt blev indsat på farten til Sct.

Croix. I tiden frem til 1835 var der anskaffet foreløbigt fire fartøjer, som alle sejlede på Vestindien.

George Ryan beholdt gerne sine kaptajner i lang tid. Skibene sejlede normalt med Sct. Croix som hoveddestination, men kunne undervejs fra og til København lægge vejen ind om London eller Madeira.

Man transporterede fortrinsvis rørsukker til raffinaderierne i København. Fra slutningen af 1830'erne fik Ryan sin egen sukkerplantage – Mary's Fancy – på Sct. Croix. Plantagen var arv og delvis tilbagebetaling af et lån til den tidligere engelske plantageejer.

George Ryan var nemlig ikke blot købmand og skibsreder, men også bankier. Det var nok i sidstnævnte rolle han gjorde sig stærkt bemærket i den danske bankverden.

I sine første år i Danmark var George Ryan travlt optaget af at etablere sig i det nye land. Han lever uden familie men 8/3 1815 kommer en lille dreng til i verden på den Kongelige Fødselsstiftelse i København. Moderen var Sophie Cecilie Puckendahl, f. 1788 i Århus. Faderen er i første omgang ukendt. Drengen bliver døbt på fødselsdagen og gives fornavnene Carl Frederik.

Allerede 7/12 1815 kommer han i pleje hos en husmandskone i Tokkerup. Dette sker nok af gode grunde på foranledning af George Ryan, som i tiden herefter – efter eget udsagn – med faderlig omhu tog sig af drengens opdragelse og dannelse (uddannelse). Det gik så godt, at han i 1832 søgte og fik kongens bevilling af Ryans adoption af den nu

Et af Ryans skibe, "Kronborg" på vej hjem. Malt af maleren Jacob Petersen (1774-1855).

17-årige dreng som ved adoptionen får navnet Charles Frederik Ryan. Lige efter adoptionen flytter han ind på Sct. Annæ Plads hos adoptivfaderen, som allerede i samtiden blev anset som drengens sande far.

I tiden frem til 1835 bevæger drengen sig ind i det velhavende københavnske grosserermiljø. Jeg forestiller mig, at han på dette tidspunkt er en flot og velklædt ung mand med gode manerer og rigeligt med lomme penge.

Der var jo ikke diskoteker på den tid, men Charles Frederik har sikkert deltaget i hovedstadens datidige forlystelser som ikke mindst var teater- og caféliv. Ved juletid har der sikkert været afholdt baller med mere eller fri adgang. Her har der været gode muligheder for at møde nogle af byens danseglade piger.

Den østrigske Johann Strauss (den ældre) var i 1835 begyndt at sprede sine valser til de europæiske dansegulve, medens vor danske Hans Christian Lumbye først begyndte at gøre sig gældende i 1840'erne. I København blev Livgardens eksercerhus også brugt til afholdelse af baller. Det var en stor bygning, der lå i udkanten af eksercerpladsen ud mod Gothersgade. Den er nu for længst nedrevet.

Afstanden mellem Borgergade og Sct. Annæ Plads var ikke særlig lang, så det undrer mig ikke, at Charles Frederik på et eller andet tidspunkt møder jomfru Dorothea og at der – trods standsforskellen – opstår gensidig sympati.

Under alle omstændigheder må der i juledagene i 1835 have været en meget nær – for ikke at sige intim – kontakt mellem de to unge mennesker, for lidt inde i 1836 har Dorothea nemlig opdaget, at juletidens glæder havde haft følger og at hun skal være mor til Charles Frederiks første barn.

Her må man erindre, at kondomer først blev lovligt i Danmark i 1880'erne og at det kunne medføre bøde både at bruge dem og sælge dem. 1835 var således ikke en tid, hvor ungersvendene havde kondomer i dertil beregnede små bukselommer. Pigerne havde sjældent andet end lommestør-

Sonja - min tids sypige - til kadetbal på Hærens Officersskole i foråret 1947. Hun blev en anerkendt modist og var i sommeren 2007 medarrangør af en flot udstilling på Amalienborg af Dronning Ingrid's kjoler.

klæder eller hårkamme i deres tasker.

Så kære unge Dorothea. Jeg skal ikke bebrejde dig noget. Tværtimod, for uden dit "juleeventyr" havde jeg og mange andre "Hoffmannere" aldrig set dagens lys og du var ikke blevet min tipoldemor.

I 1836 var det stadigvæk almindeligt, at man ikke giftede sig under sin stand. Når velhavende fædre og sønner havde bragt piger fra de lavere klasser i ulykke – som man sagde – så blev det oftest klaret ved at give pigen en god sum penge eller ved at finde en mand af samme klasse, der så mod betaling påtog sig at gifte sig med pigen og tage ansvaret for det ventede barn.

Jeg er sikker på, at den gamle Ryan – som vordende bedstefader – sørgede godt for Dorothea og hendes mor i den kommende ventetid. Jeg har også mistanke om, at den unge barnefader ikke afbrød enhver forbindelse med "julekæresten". Men om den unge Charles Frederik ved jeg i øvrigt ikke andet end, at han fortsatte sin fremgang i forretningslivet, hvor han skaffede sig en god position; nok ved hjælp af faderens gode forbindelser.

2. kapitel: Barndom og første ungdomsår

To måneder før sin 20-års fødselsdag og ca. 9 måneder efter den søde juletid i 1835 henvendte Dorothea Rønnov sig til ”Den Kongelige Fødsels- og Plejestiftelse” i Amaliegade. Denne institution var en del af det daværende ”Frederiks Hospital”, der – med indgang fra Bredgade – havde til huse i de smukke bygninger, som i dag rummer Kunstindustrimuseet/Danmarks Design Museum. Fødselsstiftelsen var oprettet i 1750, for at forebygge, at børn fødtes i dølgsmål og derefter blev lagt på diverse trappestene. Til fremme af dette gode formål gav man de gravide kvinder adgang til en tryk fødsel, uden at de skulle opgive eget eller barnefaderens navn til myndighederne. Bygningerne i Amaliegade blev i 1787 skænket af enke-dronning Juliane Marie, som havde været gift med Frederik V.

Fødselsstiftelsen i Amaliegade.

Den 20/9 1836 nedkom Dorothea med en søn. Drengen blev registreret under fødenummer 716/1836 og samme dag blev han døbt. Han fik navnet Eduoard Charles. Om stavemåden for det første fornavn var dikteret af Dorothea eller skyldtes en høre- eller skrivefejl fra plejepersonalets side vides ikke.

Senere ændredes ”Eduoard” dog til ”Edward”, formentlig med tilskyndelse fra barnefaderen eller

Frederiks Hospital - indgangen fra Bredgade.

bedstefar Ryan.

Jeg har i den videre beretning valgt den enkle benævnelse ”E.C.” for den dreng, der mange år senere skulle blive min oldefar. Med hensyn til efternavn kunne E.C. i nogle få år smykke sig med moderens fine efternavn ”Rønnov”.

Den 25/9 1836 blev E.C. – kun 5 dage gammel – registreret som ”udgået til moderen”. Det betød, at hun nu selv fik ansvaret for sin lille søn. Til dækning af udgifter til E.C.’s pleje fik hun udbetalt en af plejestiftelsen fastsat sum penge. I første omgang tog hun hjem til sin mor, der i mellemtiden var flyttet til en bolig i den nordlige ende af Grønnegade. Det var også i et fattigt og folkerigt kvarter.

Drengen blev dog hurtigt sat i pleje hos en arbejdsmand på Holmen. Han hed Svendsen og boede med sin kone og øvrige familie i Kokkegade. Det var ganske tæt på Dorotheas beskedne lejlighed i Borgergade. Denne plejeaftale varede dog kun til 30/6 1837, da Dorothea tog lille E.C. tilbage til moderen i Grønnegade.

I min mors gammeldags og borgerlige familie gjorde man sig mange tanker om, hvad Dorothea egentlig havde været for en pige. Af fødselsstiftelsens protokol fremgik det, at hun ”stedse havde

Grønnegade - set fra Ny Østergade.

været hjemmeboende og havde ernæret sig ved syning". Hvad der her mentes med "stedse hjemmeboende" er jeg lidt i tvivl om. Min tante Ruth konkluderede, at hun slet og ret havde været "sy-pige". Men familiesnakken gik også på, at hun havde været "noget på teateret". Min morbror Henning fantaserede sig herefter til, at hun havde været såkaldt "figurantinde" ved det Kongelige Theaters ballet. Det var mere pikant, fordi "figurantinderne" havde ry for at kunne være lidt "letlevende". Et senere meget kendt eksempel herpå, var den Louise Rasmussen, der blev til "grevinde Danner" og Frederik VII's hustru til venstre hånd.

Jeg har fra Teatermuseet fået oplyst, at figurantinderne/figuranterne udvalgte blandt de elever fra balletskolen, som ikke kunne optages som danserinder/dansere i balletkorpset. Med min viden om Dorotheas baggrund anser jeg det for usandsynligt, at hun har været elev på balletskolen. Jeg må derfor forkaste onkel Hennings "figurantinde-teori". At pigen havde været "sy-pige" forekommer mig både sandsynligt og såre fornuftigt i en tid, hvor industrien endnu ikke havde startet serieproduktion af kjoler og andre gangklæder. For at forlige de to uenige søskende, Ruth og Henning,

Kastelskirken, hvor Dorothea blev gift med oboist og tidligere stabshornblæser, J. C. F. Hoffmann.

kan jeg nu – post mortem – fortælle, at da Dorothea i 1835 flyttede til Borgergade 97² blev hun registreret som "choristinde". Det fortæller os, at hun ved siden af syarbejdet har haft et bijob som medlem af et teaters sangkor. På den måde havde hun altså også været "noget på teateret".

I 1838 skete der store ting, for den 3/8 i det år var der bryllup i Citadelskirken, hvor Dorothea blev viet til oboist og tidligere stabshornblæser Carl Frederich Hoffmann. Brudgommen var født 14/9 1816 som søn af Johan Carl Frederich Hoffmann. Faderen havde tidligere været "musikdirektør" ved 3. Jægercorps i Nyborg. Senere blev han ansat som organist i Citadelskirken (Kastelskirken) i København. Ved vielsen kom Dorothea således til at hedde Hoffmann til efternavn. Dette gjaldt også for den nu 2-årige E.C..

Der var det lidt specielle ved dette ægteskab, at bruden allerede den 9/12 1838 fødte en datter, som fik fornavnene Christine Mimille og efternavnet Hoffmann. Min families ældre slægtsforskere, tante Ruth og kusinen Rita var ret sikre på, at den lille Christine Mimille's far også var den unge Ryan. I så fald havde han altså ikke helt sluppet forbindelsen til Dorothea – måske "hans store kærlighed".

Bedstefar Ryan havde nok atter måttet træde til. Han brugte her den anden metode, som jeg omtalte i 1. kapitel. Man fandt altså en mand (stabshornblæseren), der mod passende vederlag ville ægte Dorothea og påtage sig den formelle faderværdighed for begge hendes børn. Der foreligger intet om, at E.C. på noget tidspunkt boede sammen med den nye Hoffmann-familie, eller at han på noget tidspunkt havde nogen kontakt med sin formodede lillesøster.

I 1839 døde Frederik VI i den relative høje al-

der af 71 år. Han blev afløst af en brorsøn, som fik kongenavnet Christian VIII. Det blev begyndelsen på store forandringer i både kulturel og politisk henseende.

Ved folketællingen i 1840 havde E.C. fortsat boet hos sin mormor, d.v.s. min gæve tiptipoldemor, Martha Birgitte Rønnov. På dette tidspunkt var E.C. kun 4 år og hvordan det gik ham i de nærmest følgende år fortæber sig i det uvisse. Jeg er dog ikke i tvivl om, at bedstefar Ryan i det stille har sørget for, at hans første barnebarn fik en passende opdragelse og pleje.

Om den hjælpsomme mormors videre skæbne ved jeg kun, at hun ofte skiftede adresse og bl.a. havde boet i Adelgade og forskellige steder i St. Kongensgade. På sine ældre dage flyttede hun til Nykøbing Falster, hvor hendes to ældste ”enkebørn” havde slået sig ned. ”Tolderpigen” døde i april 1862 i en alder af 90 år.

Uanset hvordan E.C.’s opdragelse end startede, er det en kendsgerning, at han – formentlig i 1842 – blev sat i pleje hos den ret kendte sognepræst i Herfølge (i nærheden af Køge). Jeg har søgt nærmere oplysninger om denne vigtige periode i E.C.’s barndom.

Med dette formål har jeg haft telefonisk kontakt med eller fået skriftlige oplysninger fra:

- Nuværende sognepræst og kordegn i Herfølge sogn og
- ”Lokalhistorisk Arkiv for Herfølge-Sædder Sogne” .

Jeg kan derefter berette følgende:

Den daværende sognepræst hed Joachim Godske Willemoes (1781-1858). Han var en embedsmandssøn fra Assens og storebror til den kendte danske søhelt, premierløjtnant Peter Willemoes. Præsten var gift med en proprietærdatter, Anna Maria Qvistgaard. Hun havde travlt som enhver pastorinde på landet. Hun blev moder til 10 børn, som i 1840 skulle være mellem 9 og 30 år gamle.

Præstegården lå tæt ved kirken, men er i dag erstattet af en nyere bygning på samme sted. Tæt ved præstegården lå den daværende landsbyskole; men præstefamiliens børn blev undervist af en privatansat huslærer. Kristendomsundervisningen var dog sikkert noget, som pastor Willemoes selv tog sig af. Det er nærliggende, at E.C. modtog undervisning på lige fod med præstefamiliens egne børn.

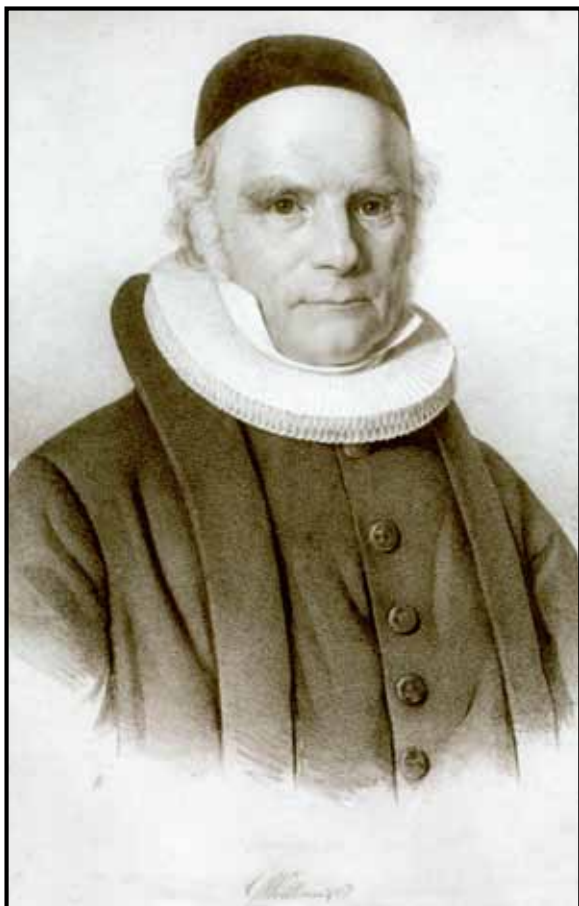
Pastor Willemoes gik allerede i 1837 helhjertet ind i den ”vækkelsesrørelse”, som var oppe i tiden. Det fik stor betydning for ham selv og sognets kirkeliv. Herfølge blev kaldt midtpunktet i hele egnens åndelige liv.

Han samlede således en stor menighed i sin kirke og udensogns folk kom langvejs fra. Mange tilrejsende overnattede i præstegården og om aftenen førtes der lange samtaler om religiøse emner.

Hver anden søndag holdt præsten såkaldte ”gudelige forsamlinger” i præstegården og her kom folk helt fra Stevns og Næstvedegnen. Jeg har set den ældre pastor Willemoes beskrevet som ”en høj og kraftig mand med noget kækt over sit åbne og ærlige ansigt”. Han skulle af natur have været et følsomt og stille menneske.

Den gamle præstegård i Herfølge til venstre i billedet og Herfølge Kirke til højre.

*Sognepræsten i Herfølge og Sædder Sogne,
Joachim Godske Willemoes.*

Det var i omgangen med jævne almuefolk, at han var blevet rigtigt grebet af evangeliet. Ikke underligt, at han også var kendt for at gøre et stærkt indtryk på sine unge konfirmander. Det samme må have været tilfældet for den lille E.C.

Som tidligere nævnt var der mange børn i Willemoesfamilien. Bl.a. var der en søn, som var født 18/12 1828 og således var 7 år ældre end E.C. De to drenge må – trods aldersforskellen – have haft et godt forhold til hinanden. Præstesønnen havde nøjagtigt samme navn som faderen, altså Joachim Godske Willemoes.

Omkring 1845 flyttede de to drenge til København og blev indlogeret hos bogholder Lars Nannestad på Toldbodgade nr. 53. Han var ansat i ”Det forenede Understøttelsesselskab”. Jeg tror, at Willemoesfamilien havde et godt forhåndskendskab til hr. Nannestad. I familien var der nemlig en vis ”R. Willemoes”, der var bogholder og senere kammerråd i noget der hed ”Livrente- og Forsørgelsesanstalten af 1847”. Der var altså tale om, at Nannestad og nævnte Willemoes i det mindste havde haft en slags ”branchefællesskab”.

Jeg vil ikke udelukke, at den unge Joachim

*Toldbodgade nr 53 fotograferet i sommeren 2012.
Her var EC indlogeret hos hr. Lars Nannestad.*

havde fået pålagt eller påtaget sig et vist tilsyn med den yngre E.C. i deres tid hos Lars Nannestad. På et vist tidspunkt indtrådte Joachim på det højt ansete ”Westenske Institut” i Nørregade. Her blev han student i 1847. Senere startede han på Københavns Universitet. Jeg kan ikke sige, hvor længe han blev boende i Toldbodgade, men i 1855 – da han var blevet cand. theol. – havde han bolig i Rosenborggade. I samme år blev han hjælpepræst og senere kaldskapellan hos sin nu gamle far i Herfølge-Sædder sogn. Her havde han nogle gode år – godt rådet af faderen, der efterhånden var blevet blind. I 1858 mistede denne sin hustru og en måned senere døde han selv.

Der var uro og oprud i denne tids Danmark og det gjaldt også det lokale kirkeliv i Herfølge. Dertil kom, at en ny krig nærmede sig og Joachim's jævnaldrende venner havde meldt sig til frivillig tjeneste i hæren.

I 1863 tog Joachim derfor til Christiansted på Sct. Croix, hvor han blev sognepræst. Her blev han gift med politimesterens datter, Agnes Rosaline Isabella Forsberg. Hun døde i 1876 og trods det, at han havde haft en meget meningsfyldt gerning i Vestindien, vendte han tilbage til Danmark. Efter en kort tid som præst i Vester Ulslev fik han sit sidste kald i Fuglse-Krønge sogne på Lolland. I dette

embede søgte og fik han sin afsked og samtidig blev han udnævnt til Ridder af Dannebrogordenen (1901). I håbet om måske at få lidt mere at vide om hans år sammen med E.C. har jeg bedt Ordenskapitlet om at tilsende mig kopi af Joachims levnedsbeskrivelse. Denne omtaler dog ikke direkte E.C. og deres fælles drenge- og ungdomsår. Til gengæld fik jeg et meget smukt og klart bevis for hans taknemmelighed for alt, hvad faderen havde betydet for hans tro og hele opfattelse af kristendommen og hvad der var ”god præstegerning”.

Han fortæller, hvordan han opvoksede ”under en stille troende faders og moders kærlige varetægt”. Han skriver også: ”Min barnetro fra hjemmet var aldrig svækket, om end min ungdom kunne have sine letsindige sider”. Han slutter sin levnedsbeskrivelse med følgende sagtmodige linjer: ”Mit liv har således aldrig været i det store; men det har samlet mig mange kære minder til trøst i alderdommen og jeg håber, også til nogen velsignelse for andre.” Da han skrev sin levnedsbetretning var han nedbrudt af sygdom og sorger og han døde samme år, 1901.

Den omtalte levnedsbetretning er for mig også et yderligere bevis på, hvor meget samværet med Willemoesfamilien må have betydet for udviklingen af E.C.’s livssyn og grundholdninger, både i religiøs og medmenneskelig forstand.

Min formodede tipoldefar, Charles Frederik Ryan.

Han havde jo aldrig selv haft nærheden af forældres kærlige omsorg. Han havde nok også savnet en voksen far, som han kunne lære af og se op til.

Efter den lange omtale af ”konturbanalen” – den unge Willemoes – skal jeg nu vende tilbage til en nogenlunde kronologisk beskrivelse af E.C.’s videre skæbne.

Allerede i 1814 havde Danmark fået en skolelov og i 1844 fik København en særlig skolelov. Jeg er derfor sikker på, at E.C. under opholdet hos Lars Nannestad har gået i en offentlig eller privat skole; måske udvalgt og betalt af bedstefar Ryan.

E.C.’s sandsynlige far – den unge Charles Frederik Ryan – var allerede i 1840 omtalt som konsul ad interim for ”De Nordamerikanske Fristater”. Med eller uden E.C.’s viden indgik den unge Ryan den 8/6 1848 i et ”standsmæssigt ægteskab”.

Brylluppet fandt sted i Hamburg. Bruden hed Henrica (kaldet Harriet) og var datter af overkirurg (senere professor) og konferensråd Carl Christopher Withusen og Marie Sophie Johanne (Hanne) Watt. I ægteskabet kom der to døtre, Catharina (f. 18/4 1849) og Georgina (f. 29/5 1851).

Således fik E.C. nu også to halvsøstre. E.C. og halvsøstrene omgikkes ikke, men havde gensidigt kendskab til deres familiemæssige relationer. Ved skæbnens gunst blev en af E.C.’s sønner (Carl Emil Theodor) senere ven med Catharinas to sønner, Frederich og Harry Treschow. Under en jagt på godset Torbenfeldt mødtes han også med Catharina, der talte åbent om slægtsskabet.

Ved sin tilbagekomst til København var E.C. nok 8 til 9 år. I de følgende år skete der meget i Danmark som givet må have påvirket drengen. Han har sikkert haft lejlighed til at læse om dagens begivenheder i hr. Nannestads eller Joachims aviser.

Overalt i Europa havde der længe været stigende uro med forskellige friheds- og oprørsbevægelser. For det danske monarki og helstatens vedkommende kom det især til at dreje sig om de enkelte landområders fremtidige tilhørsforhold samt den fremtidige styreform – enevælde eller demokrati. Svarende hertil var der to dominerende politiske grupperinger:

- De helstatsbevarende konservative og
- De borgerlige nationalliberale, der stræbte mod demokrati og samling om dansk sporg og kultur (nationalstaten).

Hvor E.C. følte sig mest hjemme, har jeg ikke kunne læse mig til, så jeg prøver igen med lidt gæt-

teri, som fører til, at han i sine unge år var tiltrukket af de nationalliberales moderne tanker. Men senest under krigen i 1864 tror jeg, at han blev konservativ og det fortsatte han med at være til sine dages ende. Kongetro var han fra først til sidst.

I 1839 havde Christian VIII overtaget tronen efter Frederik VI og i tiden frem til 1848 blev det stadig mere klart, at det enevældige kongestyre lakkede mod enden. Allerede som kronprins og som medlem af statsrådet havde han vist stor interesse for de nationalliberales synspunkter og især for en styrkelse af danskheden i hertugdømmet Slesvig.

Allerede i 1840 udsendte den nye konge en "forordning" om, at dansk skulle være rets- og øvrighedssprog i de dele af Slesvig ("Mellemslesvig") hvor det i forvejen var kirke- og skolesprog. Ved effektueringen af nævnte forordning var der en embedsmand, der gjorde sig særlig fortjent på dansk side og tilsvarende forhadet i hertugdømmernes tysksindede befolkningsdel. Han hed Friedrich Hermann Wolfhagen (1818-1894). Med en tysk-dansk juridisk embedseksamen i ryggen gjorde han karriere i embedsværket bl.a. som amtmand i Flensborg Amt og minister for hertugdømmet Slesvig.

Hvad E.C. ikke anede var, at han senere i livet skulle få et meget nært forhold til nævnte Wolfhagen.

Det var ikke underligt, at de nationalliberale havde forhåbninger om kongens bistand til enevældens afskaffelse og indførelsen af en demokratisk styreform. Men de kom til at vente til Christian VIII var død, hvilket skete den 20/1 1848.

Den nye konge, Frederik VII, havde fulgt de politiske strømninger og fortsatte, hvor Christian VIII slap.

Allerede i marts 1848, udnævnte han en ny regering under godsejeren A. W. Moltkes ledelse. Halvdelen af dette såkaldte "Martsministerium" bestod af folk fra det tidligere ministerium, medens den anden halvdel var fremtrædende nationalliberale politikere, bl.a. D. G. Monrad og Orla Lehmann. Denne regering skulle fastsætte rammerne for en demokratisk stat, herunder udarbejdelsen af en ny forfatning.

7. maj 1849 var Monrad og Lehmann klar til at fremlægge forslag til en ny grundlov. Forslaget blev behandlet i en særligt indkaldt "grundlovgivende forsamling", som vedtog forslaget den 25. maj 1849. Den 5. juni 1849 kunne Frederik VII

Danmark får ny grundlov og dermed demokrati. Maleri af maleren Constantin Hansen.

sætte sin underskrift på landets første grundlov.

Det betød altså et farvel til enevælden og indførelse af ”konstitutionelt monarki” samt mere demokratiske styreformer (en politisk valgt rigsdag med 2 kamre osv).

Dannelsen af det grundlovgivende ”Martsministerium” gav umiddelbart anledning til, at repræsentanter for de tysksindede stænderforsamlinger i Slesvig og Holsten den 18. marts 1848 mødte op i København og krævede en løsrivelse af de to hertugdømmer fra kongeriget Danmark.

Under henvisning til, at kongen havde været under pres fra de københavnske nationalliberale, tilspidsedes situationen. Rygterne i Holsten gik på, at kongen var taget til fange. Det endte med, at tysksindede embedsmænd, officerer og borgere dannede en såkaldt ”provisorisk regering” med sæde i Kiel. Den 24. marts udsendte denne regering en proklamation, der krævede Slesvig og Holsten sluttet sammen til én stat i personalunion med kongeriget Danmark.

Samme morgen var der samlet en lille militær

oprørsstyrke, som kørte med tog fra Kiel over Neumünster og lige ind i midten af Rendsborg. Ved dette kuplignende udspil blev fæstningens besætning reelt sat ud af spillet.

Før kongen og de politiske og militære instanser i København rigtigt vidste af det, var Danmark i gang med den krig, der kaldes ”Treårskrigen”, eller ”1. slesvigske krig” (1848-50).

Krigen havde således varet et års tid, før vi fik den nye forfatning. Den havde ikke nogen direkte indflydelse på krigens gang, bortset fra, at grundlovens § 13 nu fastsatte,

- at kongen havde den højeste myndighed over land- og sømagten
- at han kunne erklære krig og slutte fred og
- at han ikke uden rigsdagens samtykke kunne afstå nogen del af landet

Allerede i september 1848 var der blevet indført ”almindelig værnepligt”, der også skulle omfatte byernes mandlige borgere.

Under Treårskrigen fik de slesvig-holstenske oprørere militær hjælp fra det tyske forbund, men

”De tapre Landsoldater” vender hjem efter Treårskrigen. Maleri af maleren Otto Bache (1839-1927).

især fra Preussen, der gerne ville hævde sig. Da krigen var på sit højeste bestod den danske hær af over 40.000 mand mod fjendens styrke på godt 65.000 mand.

Den gammeldags danske hær ("model 1842") klarede sig alligevel gennem krigen med skindet på næsen – ikke mindst takket være stormagternes indgriben.

Efter nogle forudgående våbenstilstande og fredsftaler sluttede kamphandlingerne i oktober 1850. Oprørernes styrker fortsatte dog lidt endnu. En stormagtskonference i London sluttede først den 8/5 1852 med underskrivelsen af den såkaldte "Londonprotokol".

"Helstaten" blev herved reetableret. Det danske overherredømme over Slesvig og Holsten blev garanteret, dog under det vilkår, at hertugdømmerne, hverken måtte sluttet sammen med kongeriget Danmark eller med hinanden.

Krigens resultat var altså opretholdelsen af "status quo", dvs. at de grundlæggende problemer og krigsårsager fortsat var til stede. Krigsforløbet efterlod mange danske politikere med en helt urealistisk opfattelse af rigets militære styrke.

Den nye grundlov og krigen havde sammen styrket den danske befolknings nationalfølelse. Det er sandsynligt, at E.C. – alene eller sammen med Joachim – var på gaden for at deltage i hyldesten til "de tapre landsoldater" efterhånden som de vendte tilbage til deres kaserner i København.

Jeg har ingen præcis viden om, hvad E.C. foretog sig i denne periode, bortset fra den tidligere omtalte skolegang.

Endnu i 1853 – ved hans optagelse i lægdsrullen – havde E.C. bopæl i Toldbodgade. Ved nævnte optagelse blev han registreret som søn af Dorotheas mand, oboisten Frederich Hoffmann og officielt kendte man jo ikke nogen anden far. At E.C. på noget tidspunkt flyttede ind hos bedstefar Ryan har jeg ingen håndfaste beviser for. Min morbror Henning Hoffmann har imidlertid ment, at det havde været tilfældet.

Danmark var dårligt nok faldet til ro efter Treårskrigen og indførelsen af den nye forfatning, da København i 1853 blev ramt af en alvorlig koleraepidemi. Epidemien startede i juni måned i Nyboder, hvor den rasede indtil midten af august. Den værst ramte gade var Adelgade. Før epidemien sluttede i oktober, havde næsten alle kvarterer – undtagen Vesterbro – været mærket af sygdommen. 6 – 7 % af byens daværende befolkning havde været sygdomsramt. 4.737 borgere døde – heraf ca. halvdelen på hospital eller lazaret og resten i hjemmene. Når København blev hårdere ramt end flere andre europæiske storbyer, skyldtes det især de dårlige hygiejniske forhold, som jeg omtalte i 1. kapitel. Mig bekendt blev hverken E.C. eller nogen i hans nærmeste omgangskreds direkte berørt af sygdommen.

Da vi nærmer os 1855 tror jeg, at E.C. på alle måder er blevet godt rustet til optagelsen

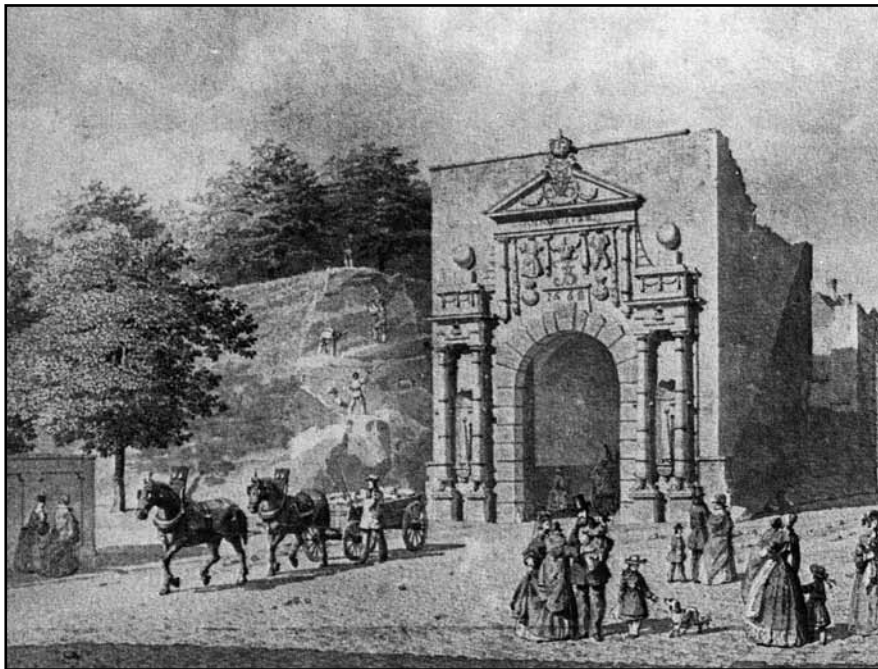

Koleraåret 1853, hvor mange københavnere mistede livet.

på Landkadetakademiet (Hærens Officersskole). Muligvis gennem en særlig forskole som en senere tids ”yngste klasse” eller ”Galster og Hollbøls kursus”..

Dette kapitel er måske blevet vel langt og med lidt for meget Danmarkshistorie. Til mit

forsvar kan jeg fremføre, at den omhandlede epoke var af største betydning for E.C.’s danske fædreland. Alt hvad der skete, havde også betydning for E.C.’s karakterdannelse og vel også hans forestående valg af livsbane – officersvejen.

Voldene omkring København begyndte at forsvinde.

Det store nye kommunehospital blev bygget mellem søerne og voldterrainet.

3. kapitel: Officersvej og giftermål

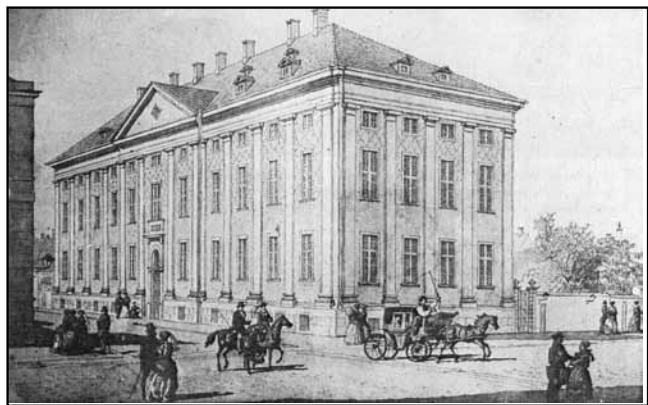
Landkadetakademiet startede sin virksomhed i 1714 og undergik i de følgende år en lang række forandringer, bl.a. med hensyn til optagelsesvilkår, elevantal samt uddannelsens målsætning og varighed. Akademiets opgave var at give eleverne en – især boglig – uddannelse til at være officerer i hærens infanteri eller rytteri.

Det var i 1830'erne en almindelig opfattelse, at Landkadetakademiet var et godt sted til at bibringe unge mænd både en militær uddannelse, men også en almen viden og de holdninger og manéer, som gjorde dem egnede til at indtage ansvarsfulde stillinger i statens civile embedsværk. Akademiet skulle også vise sig egnet til at forberede en ung mand til at varetage gerningen som dansk konge.

I juli 1825 havde Frederik VI givet slottet Glücksborg i Slesvig til den holstenske hertug Wilhelm Holsten-Beck. Han var gift med Louise Caroline af Hessen, der var søster til Frederik VI's dronning Marie Sophie Frederikke. Da hertug Wilhelm pludselig døde den 17/2 1831, stod hustruen Louise tilbage med 10 ugifte og delvis uforsørgede børn i alderen 2 – 20 år. Hendes søster – altså dronning Marie Sophie Frederikke – hjalp så godt hun kunne og under et besøg på Glücksborg Slot lagde hun særlig mærke til enkens 13-årige søn Christian. Dronningens sympati for Christian forplantede sig til den sønneløse Frederik VI. Kongeparret sørgede for, at Christian i 1832 kom til København for at blive optaget som kadet på Landkadetaka-

På maleriet af Otto Bache ses Prins Christian under Treårskrigen i samtale med kaptajnen på den damp-er, der skulle transportere Hestgarden fra Korsør til Sønderjylland.

Landkadetakademiets bygning i Fredericiagade. Bag muren til højre i billedet lå akademichefens have og den i teksten omtalte eksercerplads.

demiet. Her blev han indkvarteret hos den daværende chef for akademiet, oberst Georg Linde, der havde været officerskammerat med Christians far, som bl.a. havde været chef for den 16. Bataillon, der efter Treårskrigen blev forlagt fra Rendsborg til København. Det var derfor ikke underligt, at oberst Linde også blev Christians formynder.

Efter afsluttet officersuddannelse blev Christian allerede som 18-årig udnævnt til ritmester i Hestgarden, som han senere skulle blive chef for. I 1852 blev Christian ved lov udpeget til at skulle efterfølge den barnløse Frederik VII.

Landkadetkorpset var i 1855 og til sin nedlæggelse i 1861 indkvarteret i det smukke bygningskompleks i Fredericiagade, hvor Østre Landsret i dag holder til. Mellem baghusene i Store Kongensgade og Bredgade havde man en lille eksercerplads.

I 1855 havde Edward Charles fået så megen skolegang og almindelig dannelse, at han efter bestået optagelsesprøve kunne optages på akademiet som kadet.

Kadetstyrken var på dette tidspunkt reduceret til 50 elever pr. hold. Uddannelsen var nu kun 2-årig. Holdstørrelsen blev de følgende år – af uforståelige grunde – yderligere reduceret indtil 1861, hvor Landkadetakademiet blev nedlagt og afløst af den nuværende ”Hærens Officersskole” på Frederiksberg Slot.

I 1853 var karakteriseret oberstløjtnant Johan Christopher Hoffmann blevet kommandør for landkadetkorpset. Han havde tidligere været lærer i fysik og kemi ved ”Den Kongelige Militære Højskole”.

Akademiet var en internatskole og akademichefen havde bolig på akademiet. Han havde

således nær daglig kontakt med sine elever. Han var meget afholdt af kadetterne, som han især bragte interesse for fysik og kemi.

Der er intet belæg for, at der var nogen slægtsmæssig forbindelse mellem den sympatiske chef og Dorotheas mand. Han var jo den, der havde givet E.C. samme efternavn som det chefen havde. Hoffmann-navnet har dog næppe været til skade for kadet E.C..

I tiden på Landkadetakademiet var E.C. fortsat under bedstefar Ryans vinger. Til fremme af E.C.’s bekvemmelighed og hans smag for god the gav bedstefaderen ham en smuk sølvthekande. Da mine forældre blev gift i 1919 fik de bl.a. nævnte thekande. Ved min fars død overgik kanden til mig. Siden forærede jeg den til min datter, Christina, da hun i 2003 fyldte 50 år.

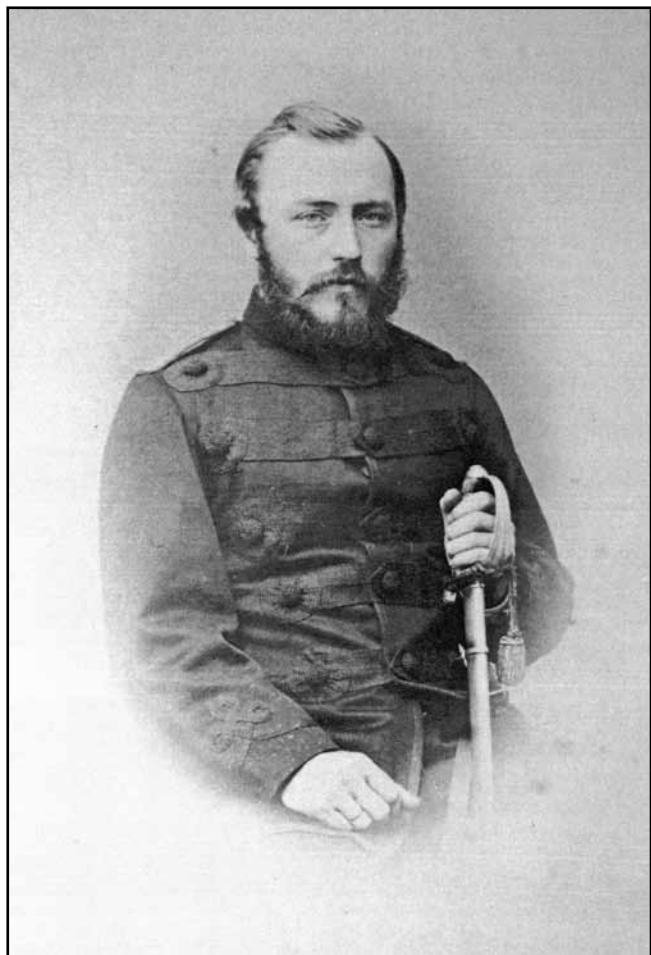
Bedstefar Ryans flotte gave til kadet Hoffmann

Landkadetakademiet søgte at bringe eleverne op på et niveau, hvor de kunne måle sig med tidens unge civile akademikere. Undervisningen omfattede:

- Matematik, fysik og kemi
- Dansk, tysk og fransk
- Tegning og opmåling
- Befæstningslære og våben- og artillerilære
- Gymnastik

Der blev lagt forbløffende stor vægt på skriftlig matematik, som blev anset som et velegnet middel til at udvikle ”logisk og koncis tænkning”.

I november 1857 sluttede E.C. sin grunduddannelse. Den 15/11 s. å. blev han efter dagældende regler udnævnt til sekondløjtnant og linjeofficer i infanteriet. I umiddelbar fortsættelse af den afsluttede meget boglige uddannelse skulle E.C. gennemgå to kurser af hver 5 ugers varighed på

Mit eneste billede af E. C. som ung officer.

- Københavns Eksercerskole
- Det kongelige Militære Gymnastik Institut.

Af E.C.'s vidnesbyrd fra ovennævnte institut fremgår det

at han er undervist i bajonettens brug imod såvel infanteri som kavaleri,

at han er blevet praktisk øvet i de reglementerede kavaleri-hug samt de forskellige dækninger og stød med lanser, og

at han har meget gode anlæg for de praktiske øvelser og at han roses for sin udviste flid og øvrige militære forhold.

Det glædede mig at læse, at E.C. åbenbart var blevet en rask soldat.

Uden at jeg kan se nogen forbindelse til E.C.'s valg af officersgerningen, kan jeg ikke lade være med at nævne, at Joachim Godske Willemoes (den yngre) fik en søn ved navn Anton, som i 1888 blev sekondløjtnant i rytteriet og i 1905 avancerede til at blive ritmester. Med denne grad blev han i 1909 adjutant hos kong Christin IX. Senere blev han også udnævnt til kammerjunkere. Det må have moret E.C. at følge de første år af Antons fine karriere.

Ejendommen på hjørnet af St. Kongensgade og Dronningens Tværgade - E. C.'s nye bolig.

Efter sin egen udnævnelse til sekondløjtnant kunne E.C. flytte til en privat bolig i en 3-etagers ejendom på hjørnet af Store Kongensgade og Dronningens Tværgade. Hans nye adresse blev Store Kongensgade 49. Jeg gætter på, at ejendommens ejer var urtekræmmer Jens Brandt Koch. På hjørnet havde han i gadeplan sin urtekræmmerforretning. Til ejendommen hørte også et "baghus" og det er lidt usikkert, hvor Koch-familien og E.C. havde deres private boliger.

I en periode i 1959-62 var jeg som major blevet udlånt af Forsvarsministeriet til Forvaltningsnævnets Sekretariat (statsligt rationaliseringsorgan). Sekretariatet havde lokaler i en moderne ejendom med adresse på St. Kongensgade nr. 47. Jeg kom således i nævnte periode til dagligt at passere "urtekræmmerhjørnet" med nr. 49. Det gamle bindingsværkhus er for længst erstattet af en ucharmerende muret forretningsejendom.

Efter sin udnævnelse i 1857 blev E.C. sat i nummer ved 2. Jægercorps som på dette tidspunkt var indkvarteret på Sølvgadens Kaserne. Det blev E.C.'s tjenestested og normale arbejdsplads frem til 1864. Hæren havde på dette tidspunkt stadig tre jægercorps: 1., 2. og 3. Jægercorps.

Jægercorpsene var lette infanterienheder med uniformer, bevæbning og taktikreglementer m.v., der afveg noget fra det som det øvrige infanteri

anvendte.

Jeg ved ikke, hvad E.C. lavede i 2. Jægercorps, men det var jo fredstid siden 1851, så tiden er jo nok gået med

- Almindelige øvelser (eksercits, felttjeneste og skydning)
- Vagttjeneste og
- Anden garnisonstjeneste

Under alle omstændigheder var jægerkorpset et godt sted at begynde for en ung infanteriofficer. Jægerkorpset betragtedes med rette som eliteenheder med særligt udvalgt mandskab. Netop 2. Jægercorps havde en meget fornem krigshistorie bag sig.

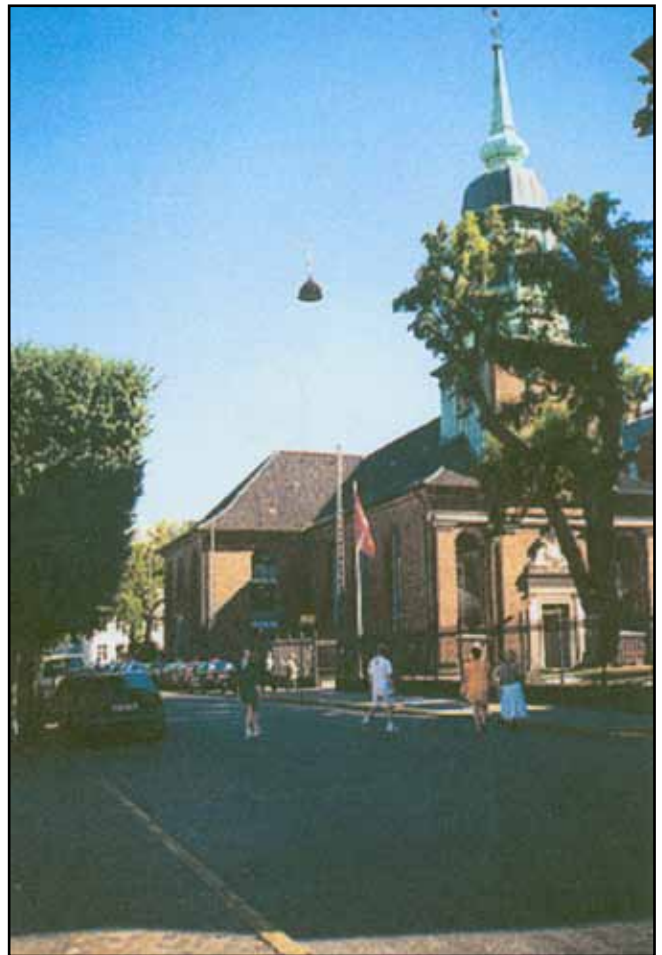
I 1860'erne blev jægerkorpset imidlertid nedlagt. 2. Jægercorps blev omdannet til en almindelig infanteribataljon med navnet "18. Bataillon". Denne bataljon blev umiddelbart forlagt til Helsingør (Kronborg). Ved 18. Bataillon fik min far i 1909 sin første tjeneste som nyudnævnt sekondløjtnant. I 1943 var jeg selv rekrut ved samme bataljon, hvor jeg stod i nummer til min egen udnævnelse til sekondløjtnant i 1947.

Allerede i juli 1859 døde den formentlig "ægte" barnefader Charles Frederik Ryan, kun 47 år gammel. Ifølge dødsannoncen i Berlingske Tidende skyldtes dødsfaldet "mange års legemlig svaghed".

Den unge Ryans død synes ikke at have haft særlig indflydelse på E.C.'s videre tilværelse. Dog kunne jeg lige nævne, at min morfar efter sin fødsel i 1869 fik fornavnene Charles Frederik. Måske en sen venlig hilsen fra afdødes første og eneste søn.

I januar 1860 blev E.C. forsat til 7. Linieinfanteribataillon, senere benævnt 7. Infanteribataillon. Denne bataljon havde også garnison i København, så E.C. slap for at skulle flytte. Hans tjeneste ved den nye bataljon lignede vel det jeg antydede vedrørende tjenesten ved 2. Jægercorps.

Som tidligere nævnt var E.C.'s bolig nok ejet af urtekræmmeren Jens Brandt Koch, som jo selv boede i ejendommen sammen med sin familie. Denne bestod af hustruen Johanne Marie født Mørch og en datter, Camma Sara, som var født i 1842 og således kun var 15 år, da E.C. flyttede ind. Hvordan bekendtskabet mellem E.C. og den unge datter begyndte, ved jeg ikke. Men der må være opstået gensidig sympati, for den 10/4 1861 blev de unge mennesker viet i Garnisons Kirke, der ligger næsten lige overfor bedstefar Ryans "gård" på Sct. Annæ Plads. Som forlovere ved dette bryllup er registeret brudens far (her benævnt "grosserer")

Garnisons Kirke, hvor E. C. blev gift med Camma Sara Koch.

Eget foto fra juli 2012 af Georg Ryans gård på Sct. Annæ Plads nr 7. Bruges nu af "Københavns Smedelaug".

samt major Carl Emil Knudsen, der også var grosserer. Han var en mangeårig ven af George Ryan og optrådte senere som en af eksekutorerne i hans bo.

Den omstændighed, at E.C.'s forlover skulle være major gav mig den tanke, at han måske havde medvirket til E.C.'s valg af officersvejen. Efter samråd med Rigsarkivet endte jeg med, at grosserer Knudsens majorgrad måtte være erhvervet gennem tilknytning til Københavns Borgervæbning eller Kongens Livjægercorps (altså ikke hæren). Dette udelukker dog ikke, at han har medvirket med et "venneråd" til bedstefar Ryan eller direkte til E.C..

Som en af bryllupsgaverne fra bedstefar Ryan fik Camma Sara og E.C. et stort mahogniskab til opbevaring af dækketøj m.v.. Dette skab kom mange år senere via E.C.'s datter Isadora og min far i min besiddelse nogle få år efter mit eget bryl-

*"Det engelske Skab"
- en af badstefar Ryans bryllupsgaver.*

Billederne herover viser det møblement, som var Camma Saras medgift ved giftermålet med E. C.

lup. Skabet var i Hoffmann-familien altid blevet omtalt som det ”engelske skab”. Det har siden været mit hjems smukkeste og bedste møbel. Jeg ser og bruger det hver dag og har således anledning til dagligt at sende E.C. og gamle Ryan en venlig tanke.

Brudens forældre bidrog også med en møbelgave, idet Camma Sara medbragte et smukt møblement til det ny hjems udstyr. Møblementet bestod af:

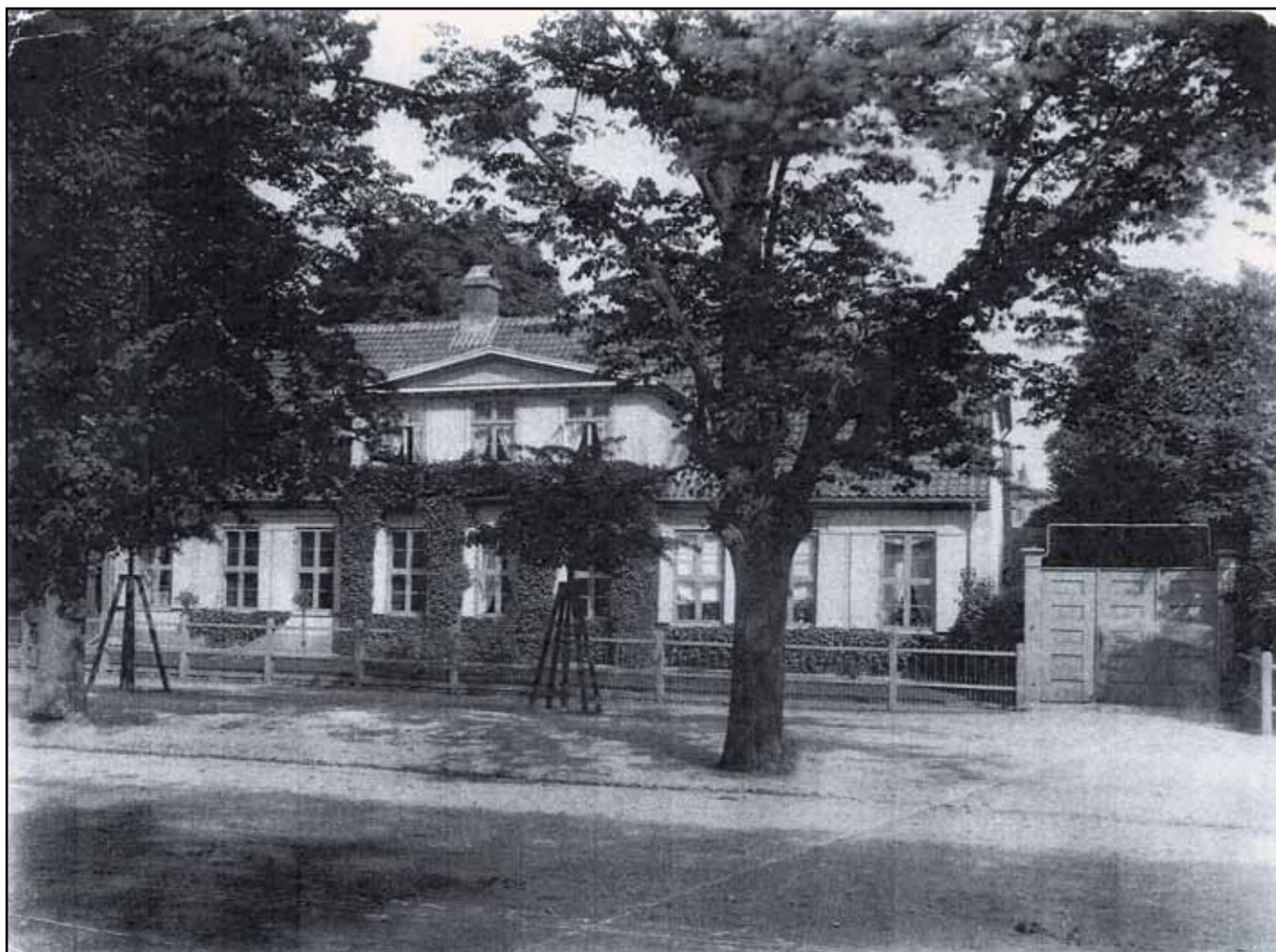
- En højrygget sofa med synlig rundgående karm af palisandertræ
- Et firbenet sofabord med cirkulær bordplade af palisandertræ med indlagte dekorationer af rosentræ og
- 5-6 små stole med løse betrukne fjeder-sæder.

Da Camma Sara døde, forblev det omtalte møblement i hjemmet. Da E.C. døde, fulgte det med kone nr. 2 til hendes enkesæde på St.Blichersvej. Da mine forældre blev gift i 1919, flyttedes møblementet til deres dagligstue og ved skæbnens gunst

endte møblementet hos Britta og mig, da min far var død i 1955. I de senere år har jeg som enke-mand brugt det fine bord som min daglige spise- og arbejdsplads. Nu er det sjældent, at jeg bruger sofaen. Men ofte tænker jeg på alle de slægtinge og venner, der siden 1861 har siddet i den. Jeg har således også god grund til også at sende en venlig tanke til den unge Camma Saras forældre.

Af Kraks vejviser for 1861 fremgår det, at E.C. senest i det år sammen med sin unge kone og svigerforældrene var flyttet til en næsten palæagtig ejendom på Frederiksberg Allé nr. 8 i den sydlige del af Frederiksberg Kommune. Det oplyses også, at svigerfaderen har bevaret sit ”forretningskontor” i den gamle ejendom på Store Kongensgade 49.

Få måneder efter E.C.’s bryllup, nemlig 6/12 1861 afgår bedstefaderen George Ryan ved døden. E.C. nød dog godt af den gamles omsorg lige til sine dages ende i 1899. Hvordan bedstefaderens testamente begunstigede E.C. skal jeg komme nærmere ind på i 5. kapitel.

Ejendommen på Frederiksberg Allé nr. 8, som indtil 1865 var fællesbolig for E.C.’s familie og Camma Saras forældre. Huset hed ”Venners Ly” og var bygget i 1784.

Indtil 1867 var denne jernport ved Vesterbrogade indkørslen til Frederiksberg Allé, der tidligere periodevis havde været reserveret til brug for kongehuset til kørsler til og fra Frederiksberg Slot.

Den gavmilde bedstefar på sine ældre dage. Før George Ryan døde i december 1861, nåede han at blive
- medlem af Nationalbankens Repræsentantskab i 2 x 4 år.
- Ridder af Dannebrogordenen i 1852 og
- medstifter af Privatbanken og medlem af bankrådet i 3 år.

Den 10/6 1862 fødte Camma Sara deres første søn. Han fik fornavnene Charles George, der jo var kendte "Ryan-navne".

En gang i det følgende år blev E.C. sendt på "kavaleri-skole" ved 5. Dragonregiment. Også infanteriofficerer skulle kunne begå sig til hest, så nu fik han ride-undervisning og lærte vel også lidt om hestens røgt og pleje.

Camma Sara var nok ikke særlig glad for at undvære sin mand i en tid, hvor hun havde en 1-årig søn og hvor barn nr. 2 var på vej. Den 19/9 nedkom hun med en søn mere. Han fik fornavnene Jens Johan Christian og her var det navne fra Cammas "bagland".

Ved begge sønners dåb i Frederiksberg Kirke var E.C.'s forlover, major Carl Emil Knudsen, en af fadderne. Det samme gjaldt Camma Sara's storebror, Isac Christian Koch. Han var da ung cand. theol. og sluttede sin præstegerning som provst i Smørum Sokkelund herreder.

I oktober 1863 blev E.C. forsat til 17. Bataillon. Denne bataljon havde ligesom 16. Bataillon været på oprørernes side i 1848. Begge bataljoner blev efter afslutningen af Treårskrigen forlagt fra Rendsborg til København.

17. Bataillon blev indkvarteret i Sølvfløjen af den rummelige Sølvgadens Kaserne. Samme sted

E. C.'s svoger i 1. ægteskab, cand theol (senere provst), Christian Isac Koch (1840-1914).

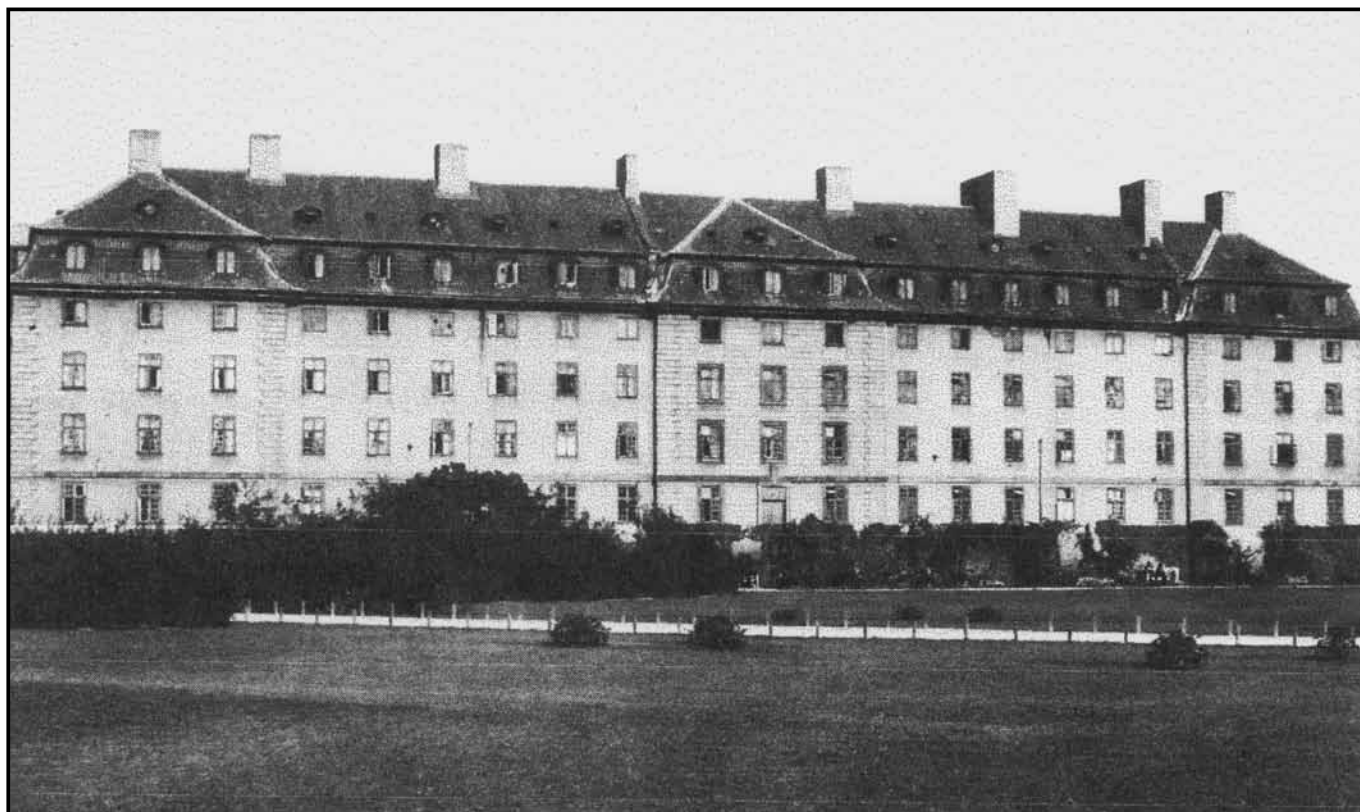
Hovedporten til Sølvgedes kaserne, der var E. C.'s tjenestested i tiden 1857-64.

gjorde min farfar (Gullak Gullaksen) i 1880'erne tjeneste ved 13. Bataillon. Han var underofficer (sergent) "af den gamle skole". I nogle år boede han her med hustru og tre sønner i kasernens Voldfløj.

Trods bygningsfejl i øjnene lykkedes det min far (også en Gullak Gullaksen) at blive rekrut ved 23. Bataillon på Sølvgedens Kaserne. Efter udnævnelse til sekondløjtnant på Kronborg og nogle

år på Hærens Officersskole kunne han i april 1913 – for anden gang – vende tilbage til sin drengetids kaserne – nu som premierløjtnant ved den 17. Bataillon, hvor E.C. havde sin sidste tjeneste.

Efter mine forældre i 1919 var blevet gift, fik de en stor tjenestebolig på 2. sal i Sølvfløjen. Den fulgte med min fars nye tjeneste som regimentsadjutant. Da jeg kom til verden – den 2/4 1923 – fik jeg kasernen som mit første barndomshjem. I de

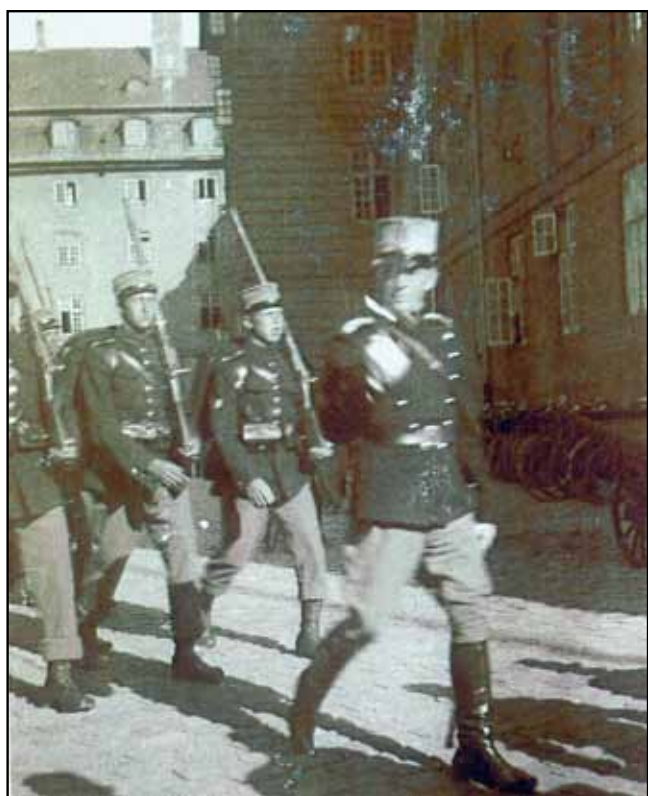

Kasernens "Sølvfløj", hvor 17. Bataillon var indkvarteret og hvor jeg fik mit første barndomshjem.

Postkort fra 1909 viser et afløst vagthold på vej til Sølvgedes Kaserne fra Kastellet, hvor der var bygget en ny hovedvægtsbygning.

Til venstre i billedet den sidste rest af Øster Vold, der endeligt blev fjernet i 1912-13.

Min far er som ung premierløjtnant på vej til vagtafløsning i Kastellet.

E. C.'s tidligere stamenhed - 17. Bataillon - har været på manøvre med afsluttende "Kongerevy"

følgende år frem til 1925 kom jeg tæt på det soldaterliv, som jeg kom til at holde lige så meget af, som min far havde gjort.

Jeg vænnede mig hurtigt til at være blandt soldaterne. Jeg lærte at nyde lyden af marcherende fodfolk, trommer og hornmusik. Der var også noget særligt ved kasernelugten, dvs. ”duften” af bl.a.

- sved
- støvlesværte
- kamfer (mølmiddel) og
- heste og hvad deraf følger.

Jeg går ud fra, at E.C. 60-70 år tidligere har haft samme gode oplevelse i den samme kasernegård.

Den ganske fyldige omtale af min families og mine egne relationer til Sølvgedes Kaserne skal opfattes som et forsøg på at beskrive et sted og et miljø, der i en årrække var rammen om E.C.’s daglige tilværelse. De viste billeder skulle støtte dette formål.

Ved udformningen af ovenstående ”indskud” kom jeg til at tænke på de kendte salmelinjer:

”Tider skal komme,
tider skal henrulle,
slægt skal følge slægters gang
.....”

For ikke at glemme min beretnings hovedperson skal jeg i det følgende kapitel om ”Krigens Tid” fortælle om E.C.’s skæbnesvangre år – 1864 – ved 17. Bataillon/17. Regiment.

Jeg er i 1925 - inden min ”forsættelse” til 10. Bataillon i Fredericia - på vej rundt på min kære kaserne.

4. kapitel: Krigens tid

Som tidligere nævnt gav Treårskrigen ingen varige løsninger på de statsretslige og forfatningsmæssige problemer, der prægede forholdet mellem kongeriget Danmark og de tre hertugdømmer, Slesvig, Holsten og Lauenborg.

I ”mellemkrigstiden” (1851-63) havde Danmark otte regeringer. Regeringsmedlemmerne var indledningsvis meget veluddannede folk og flere virkede mere som kongeligt udnævnte embedsmænd end som fanatiske partisoldater.

Junigrundloven af 1849 havde med påfølgende justeringer bragt rimelig ro omkring kongerigets forfatningsproblemer. Imidlertid omfattede helstaten jo også de nævnte hertugdømmer, hvor der også måtte findes passende løsninger. Efter flere forgæves forsøg nåede man frem til marts 1861. På dette tidspunkt overtog den nationalliberale jurist C. C. Hall for anden gang posten som konseilspræsident (dvs. regeringschef) samt udenrigsminister.

Ministeriet Hall II var domineret af en række fremtrædende nationalliberale politikere som D. G. Monrad, P. M. Orla Lehmann. Som krigsminister sad generalmajor H. N. Thestrup, der i august 1863 afløstes af oberst C. C. Lundbye.

Ud over almindelige fagministerier var der en særlig minister for Holsten og Lauenborg. Minister for Slesvig var den tidligere nævnte jurist, F. H. Wolfhagen. Han havde været amtmand i Flensborg Amt og var af den slesvigske stænderforsamling valgt til medlem af helstatens rigsråd.

Regeringen havde en nationalistisk grundholdning. Det indebar ønsket om, at Danmark kunne opretholdes som en selvstændig nationalstat, hvor størst mulige del af Slesvig kunne indgå som en integreret – dvs. dansk – del. Selv i konservative kredse var der en dalende tiltro til, at helstaten kunne opretholdes. Den nationalliberale regering var nået til en erkendelse af, at man måske – hellere før end senere – måtte tage et nyt væbnet opgør med de tysksindede dele af hertugdømmerne og de tyske forbundsstater, hvor

især Preussen følte som en voksende trussel.

Man var faktisk ikke i tvivl om, at enhver afvigelse fra de vilkår, der var fastsat i London-aftalen fra 1852, ville blive imødegået fra tysk (preussisk-østrigsk) side. I 1857 havde Danmark måske skaffet sig lidt goodwill ved at afskaffe Øresundstolden og man havde en vis – måske naiv – tro på, at de neutrale europæiske stormagter og ikke mindst Sverige-Norge ville støtte (redde) os, hvis Danmark for alvor blev truet på sin eksistens.

I marts 1863 fremsatte Hall-regeringen en række erklæringer om udskillelse af Holsten fra rigsfællesskabet. Det affødte – ikke uventet – stærke reaktioner fra det tyske forbunds side. På et vist tidspunkt forlod Holsten og Lauenborg helstatens fælles rigsråd. Den 18. september øgedes spændingen, da Hall-regeringen fremlagde et udkast til en ny forfatning, som skulle udvikle og befæste den konstitutionelle forbindelse mellem landsdelene nord for floden Ejderen. Altså et forslag der adskilte Holsten og Slesvig og gav store dele af Slesvig en meget nær tilknytning til kongeriget Danmark.

Regeringsforslaget blev i midten af november færdigbehandlet og vedtaget af det dansk-slesvigske rigsråd. Nu manglede det kun en forventet underskrift fra Frederik VII. Men så skete der det, at kongen den 15/11 uventet døde under et ophold på Glücksborg slot. Samme dag blev prins Christian proklameret som ”kong Christian IX”. Samtidig fik den nye konge forelagt det vedtagne forfatningsforslag til stadfæstelse.

Christian IX var i sin tid som ung slesvigske prins blevet udpeget til at blive det kronede overhoved i den daværende helstat. Det var derfor først efter svære overvejelser, at han den 18/11 gav den nye forfatning – ”Novemberforfatningen” – sin underskrift.

Omverdenens stærke reaktioner udeblev ikke. De neutrale stormagter (England, Frankrig og Rusland) bad Danmark om at tilbagekalde den kontroversielle nye forfatning. Sverige-Norge havde fået

*Prins Christian
- er nu blevet kong Christian IX.*

kolde fødder og anbefalede det samme.

I Preussen var fyrst Otto von Bismark blevet ministerpræsident. Han nøjedes ikke med at henstille, men lod allerede den 15/11 1863 sin gesandt i København fremlægge skarpe protester mod den danske regerings fremfærd. Hvis Danmark ikke inden 1/1 1864 ophævede den vedtagne forfatning, ville Preussen indlede krig mod Danmark.

Den nytiltrådte konge vidste ikke sine levende råd. Han havde nok gerne bevaret helstaten, men han ville samtidigt skåne sine "lande" for en ny krig. Han bad så den 21/12 Hall indkalde rigsrådet med henblik på en tilbagekaldelse af "Novemberforfatningen". Dette nægtede Hall og i stedet sendte han morgenen efter rigsrådet på juleferie.

Kongen forsøgte derefter at få dannet en ny regering med ligelig fordeling mellem konservative helstatstilhængere og moderate nationalliberale. Det lykkedes ikke og en uændret forsættelse af Halls sidste regering blev afvist af kongen, som bl.a. krævede, at Orla Lehmann og Frederik Wolfhagen skulle fjernes. Deres tidligere politiske indsatser ville have modvirket kongens bestræbelser for – i sidste øjeblik – at få afspændt den politiske situation. Det endte alt sammen med, at Hall gik af og, at biskop D. G. Monrad påtog sig den vanskel-

ige stilling som regeringschef og udenrigsminister. Krigsminister Lundbye fortsatte i embedet.

På de foregående sider har jeg prøvet – så kortfattet som muligt – at give en nogenlunde sammenhængende beskrivelse af det politiske forspil til 1864-krigen. Som det måske er bemærket, har jeg ikke en eneste gang nævnt min hovedperson – E.C. Det betyder dog ikke, at han har været uberørt af mellemkrigsperiodens politiske udvikling. Tværtimod tror jeg, at han som kadet og senere som ung officer har fulgt den beskrevne udvikling med største interesse. Han har sikkert været ivrig deltager i diskussioner med militære fagfæller og med svigerfamilien og dennes borgerlige venner og bekendte. Med dette udgangspunkt vender jeg nu tilbage til Sølvgadens Kaserne, 17. Bataillon og E.C..

I 1850'erne og lige til 1863 havde hæren været udsat for så mange budgetnedskæringer, at den var kommet i en temmelig ringe forfatning, som svarede meget dårligt til den udenrigspolitiske udvikling og regeringens udfordrende politik. Særligt galt stod det til med hensyn til antal og uddannelse af nye officerer og underofficerer samt vedligeholdelse og udbygning af de største fæstningsværker.

Med udsigten til en snarlig ny krig blev krigsministeren dog i september 1863 beordret til – i al stilfærdighed – at forberede en trinvis mobilisering. Man håbede på, at et krigsudbrud først ville komme i foråret 1864.

I denne fase viste krigsministeren sig fra en heldig side med hensyn til mobiliseringens praktiske forberedelse. Senere – da krigen var udbrudt – blamerede han sig ved som minister at blande sig utidigt i de ansvarshavende operative chefers virke.

Allerede i september 1863 blev bataljonernes mobiliseringsstyrke ændret fra fire til seks kompagnier og dertil kom befalingmandsrammer til et 7. og 8. kompagni. Dette gjaldt også for 17. Bataillon.

Den 12/10 1863 fastsættes en ny krigsinddeling af hæren, hvorefter der skulle opstilles tre infanteridivisioner og en kavaleridivision.

1. Division skulle bestå af tre sjællandske brigader med hver 2 – 3 bataljoner. 16. og 17. Bataillon skulle indgå i 3. Brigade. Begge disse bataljoner havde på dette tidspunkt kun holstensk mandskab. 3. Brigade fik oberst C. F. F. Wörshöffer som chef, medens 17. Bataillons chef var den meget ansete oberstløjtnant A. Bernstorff.

Frederik VII's død den 15/11 1863 og det påfølgende tronskifte samt fastholdelsen af "Novemberforfatningen" skabte en øget spænding. Preussens førømtalte reaktion herpå viste klart, at risikoen for krig nu var rykket til nærmeste årsskifte og at "risikoen" var blevet til "vished".

Det medførte naturligvis stærkt øget aktivitet ved alle hærens enheder. Den 27/11 1863 kom der en ny kundgørelse som bestemte, at de hidtidige bataljoner skulle formeres som regimenter med hver to bataljoner.

E.C.'s "17. Bataillon" blev således til "17. Regiment". Regimentets to bataljoner blev sammensat af hver to kompagnier fra stambataljonen og to af de nye kompagnier.

For at få fyldt de nye rammer ud skulle regimentet – til møde den 10/12 – indkalde dansk mandskab, der var i overskud fra de første otte årgange. Dette mandskab skulle så indsættes side om side med de allerede tjenstgørende holstenske menige og under de tjenstgørende holstenske underbefalingsmænd. 17. Regiment gjorde forgæves indsigelse mod denne sammenblanding af dansk og holstensk mandskab. Men regimentet måtte indordne sig og afslutte omstillingen fra "bataljon" til "regiment". Den 5/12 1863 var regimentet formeret og indberettede fordelingen af 36 officerer på regimentsstaben og de to bataljoner med underliggende 8 kompagnier.

Bataljon I fik kaptajn Lund som bataljonskommandør. Bataljonens fire kompagnier havde hver en kaptajn eller en premierløjtnant som kommandører. Regimentets nyoprettede 5. kompagni indgik i bataljon I og fik fra begyndelsen premierløjtnant E. M. Aarøe som kommandør. E.C. blev som sekondløjtnant af linjen næstkommanderende samt delingsfører for 1. deling. To sekondløjtnanter fra krigsreserven var tildelt 2. og 3. deling, medens en underofficer (kommandersergent) blev betroet 4. deling. Bataljon II under kaptajn T. Schive havde fået tildelt lidt færre officerer end bataljon I.

Det var, set med både nutidens og datidens øjne, en meget svag enkadering, for så vidt angår officerer. Tildelingen af faste un-

derofficerer var tilsvarende begrænset. Hærens øvrige regimenter havde det ikke bedre. I løbet af Treårskrigen var mange erfarne officerer faldet eller blevet alvorligt sårede. I de følgende år frem til 1863 havde mange officerer forladt hæren pga. alder eller for at søge civil beskæftigelse. Dertil kom, at der i samme periode skete begrænsninger i antallet af nyuddannede linjeofficerer. En velkommen hjælp kom fra en del yngre svenske og norske officerer, der meldte sig til frivillig tjeneste i den danske hær.

Alene personelsituationen gjorde det blandt andet nærmest umuligt at få gennemført nogen form for "enhedsuddannelse".

Den 11/12 1863 fik regimentet ordre til at supplere sin mandsskabsstyrke ved at indkalde samtlige såkaldte "forstærkningsmænd" fra Slesvig og kongerigets landsdele. De skulle møde i Slesvig i midten af januar i det følgende år.

Midt i al travlheden blev regimentet den 19/12 transporteret med tog til Roskilde for at holde orden ved Frederik VII's bisættelse i domkirken.

Den 21/12 bestemte Krigsministeriet, at 17. Regiment i dagene 24/12 og 25/12 skulle afgå til Flensborg.

Man må nok sige, at der i november og december ikke kan have været meget tid til familieliv i hjemmet på Frederiksberg Allé. Camma Sara og de to små drenge nåede næppe at fejre jul med E.C. Under de ovenfor beskrevne forhold må han have været i en hektisk tjenstlig døgndrift.

Den 24/12 kl. 2 eftermiddag afrejste hele bataljon I med jernbanen til Korsør. Inden da havde man lige nået at aflægge faneeden til kong Christian IX og regimentschefen var blevet udnævnt til

Oversigtskort over Dannevirkestillingen - vist med rød farve.

Detailkort med Slesvig by og "Dannevirkestillingen".

oberst. Næste dags morgen overførtes bataljonen med skib til Flensborg.

Den 27/12 var hele 17. Regiment på plads i Flensborg og den første dag i det nye år marcherede man til et kantonnementsområde nord for Slesvig By. Preussiske og østrigske tropper var samtidig rykket frem til Slesvigs sydgrænse (Ejderen). Den danske felthær gik til Dannevirkestillingen. 1. Division blev indsat på venstre fløj, fra Mysunde og langs Slien ud til østkysten. 2. og 3. Division blev som hovedstyrke indsat i de centrale dele af Dannevirke medens 4. Division (kavaleriet) var på højre fløj. 3. Brigade med 16. og 17. Regiment forblev som reserve i området nord for Slesvig by.

En fyldestgørende beskrivelse af Dannevirkestillingens indretning og mange svagheder og af de dramatiske dage, da krigen for alvor tog sin begyndelse, finder jeg ikke plads til i denne beretning. Disse forhold er glimrende beskrevet i mange frit tilgængelige ældre og nyere bøger, hvortil de særligt interesserede læsere må henvises.

Den 4/2 1864 lykkedes det den danske øverstkommanderende generalløjtnant Julius Christian de Meza, at trække den lille danske felthær ud af den alt for store Dannevirkestilling. Det skete

til lige stor overraskelse for den preussiske øverstkommanderende, feltmarskal J. E. Wrangel, som for Monradregeringen og måske især for krigsminister Lundbye.

De fire danske divisioners tilbagemog skete ad flere veje. De var alle isglatte og snefog gjorde ikke marchen lettere. Den 6/2 – on aftenen – var 17. Regiment nået frem til et område lidt syd for Flensborg. Natten til den 7/2 blev tilbragt på åben mark og i streng kulde og blæst. Denne nat blev næsten regimentets mest nedbrydende periode under hele tilbagemoget. Heldigvis havde der også under denne krig været mødre, søstre, koner og kærester, der havde strikket tørklæder og vanter til vore soldater.

Kl. 3 om natten fik regimentet ordre til at fortsætte marchen over Kollund og Gråsten til Sønderborg. Marchen skete efterhånden i marchkolonne og det var derfor til stor gene, at de forsinkede køretøjer fra hærens træn efterhånden nåede frem. Den militære forplejningstjeneste var kommet ud af funktion, men det hjalp, at beboerne langs marchvejen var gavmilde ved fra begyndelsen at give de udmattede soldater lidt mad og drikke.

Da regimentet havde passeret Gråsten og Ny-

Generaløjtnant Christian Julius de Meza fødtes 14. januar 1792 som søn af en anset Helsingørlæge. Faderen var indvandret fra Portugal og i hjemmet taltes flere fremmede sprog. Sønnen blev da også meget sprogkyndig. Sin militære uddannelse startede han i 1804 som kadet på det daværende "Artilleri-Institut". I årenes løb blev han særdeles veluddannet og virkede selv som lærer på flere af hærens skoler. Som våbentekniker blev han formand for diverse kommissioner. Under Treårskrigen viste han sig som en koldblodig og effektiv brigadechef og han blev både oberst og generalmajor. Efter krigen blev han bl.a. formand for en "befæstningskommission" og fik derved et dybtgående kendskab til Dannevirke-stillingens svagheder i vinterens frostperioder.

Hans alder på 72 år forhindrede ikke, at han fandtes kvalificeret til i december 1863 at blive udpeget til overgeneral. Hans senere beslutning om tilbagetrækning fra Dannevirke reddede felthæren fra en truende tidlig tilintetgørelse, men medførte stor folkelig og politisk misfornøjelse. Han blev derfor frataget kommandoen for at stå "skoleret" i København. Efter diverse forhør og undersøgelser blev han forflyttet til posten som chef for den sjællandske generalkommando. Han var meget bitter over den behandling han havde fået af sit elskede fædreland. Han døde i ensomhed den 16. september 1865 og fik sin grav på Garnisons kirkegård i København.

C.J. de Meza, malt af H.A.P.Schiødt, 1866

Oberst Heinrich Kauffmann fødtes 16. april 1814 i Rendsborg, som søn af en oberstløjtnant, der havde fem sønner, som alle blev officerer. Under Treårskrigen gik tre af dem til oprørssiden og sidenhen i preussisk krigstjeneste. De to andre - inkl. Heinrich - forblev tro mod den danske konge. Heinrich Kauffmann var artillerist og blev tidligt generalstabsuddannet. I 1855 blev han amtmænd i Kiel og kurator ved Kiels Universitet. I 1857 valgtes han som holstensk medlem af rigsrådet. Under disse embedsperioder var han formelt afskediget fra hæren.

I 1860 genindtrådte han som oberst og udnævntes til "militærbefuldmægtiget" ved den tyske forbundsdag i Frankfurt. Den 2. december 1863 blev han hjemkaldt med henblik på at tiltræde stillingen som de Meza's stabschef.

Efter rømningen af Dannevirkestillingen blev også Kauffmann kaldt til København for at aflægge rapport. Han fik dog lov til at vende tilbage til krigsskuepladsen. Han fik her kommandoen over 2. Infanteribrigade og viste sig som en storartet troppefører, først ved Dybbøls forsvar og senere under kampene på Als. I krigens sidste

faser blev han den parlamentær, der formidlede våbenhvileaftalen i Christiansfeld. Derefter var han den ene af de danske chefforhandlere ved fredsslutningen i Wien.

Efter krigen fortsatte han i tjenesten og endte som generalløjtnant à la suite.

Niels Simonsens berømte maleri af infanterister, der under tilbage-toget sørger for at få en dansk kanon med tilbage.

Et andet kendt maleri: "Tilbage-toget" af Erik Henningsen. Det kunne godt ligne 17. Regiments 5. kompagni på vej til Dybbøl.

bøl, nåede man frem til Bøffelkobbøl skov. Lidt længere fremme lå der på den nordlige side af vejen et husmandssted som senere blev kaldt "Bøffelkobbølhuset". Her boede husmand Jørgen Fink og hans kone, Katrine. Datteren, Marie, havde de anbragt i sikkerhed længere ude på Broagerland.

Jørgen Fink var veteran fra Treårskrigen. Han og konen gjorde sig bemærket ved at opvarte de forbipasserende delinger med varm øl, mælk og kaffe. Man kan håbe, at E.C. og hans mandskab var blandt dem, der nød godt af Fink-familiens omsorg.

Da 17. Regiment endelig var nået frem til

Dybbøl landsby, fik man ordre om straks at besætte skanserne på Dybbølstillingens venstre fløj (skanse I til IV af de i alt 10 skanser). Klokken var ca. 11 om aftenen og tropperne var på dette tidspunkt stærkt udmattede af de udholdte strabadser. Regimentet blev i skanserne til den 10/2, da man endelig kunne rykke til anviste kvarterer i Sønderborg. Her kunne man hvile og forberede kompagnierne til nye indsatser. Den halvdel af hæren, der var sendt til flankestillingen ved Dybbøl etablerede en turnusordning, hvorefter tre infanteriregimenter ad gangen skulle være fremme i stillingen i 3 døgn ad gangen. De vagtfri regiment forblev som re-

serve i Sønderborg eller ude i landsbyerne på Als.

På skift blev kompagnierne sat til at arbejde med udbedringer af skanser og løbegrave. Så sent som den 15/2 1864 havde 17. Regiment en samlet styrke på 1.628 mand, som omfattede

33 officerer (ca. 50 % af reserven)

52 underofficerer

13 spillemænd

105 underkorporaler og

1.425 menige

Dette skulle så række til opsætning af

1 regimentstab

2 bataljonsstabe

8 kompagnier med hver 4 delinger

Skønmæssigt vil jeg herefter anslå, at 5. kompagni kunne råde over

2 officerer af linjen

2 officerer af reserven

5 underofficerer

1 spillemænd

12 underkorporaler og

175 menige

E.C.'s deling kunne så derefter tælle

1 officer af linjen (E.C.)

1 underofficer

3 underkorporaler og

45 menige

Allerede i slutningen af januar var regimentets holstenske underofficerer og menige enten blevet hjemsendt eller overført til Københavns garnison. I stedet havde man så modtaget de førnævnte "forstærkningsmænd" fra alle dele af helstaten undtagen Holsten. Dette udelukkede ikke, at der i kompagnierne stadig fandtes en del tysksindede sydslesvigere.

Fra 5. kompagnis første formering i december 1863 havde premierløjtnant D. C. M. Aarøe været kompagnikommandør. Han havde som søn af en officer, i 1845 fået kongelig bevilling til en friplads på Landkadetakademiet. Efter tre års uddannelse der blev han sekondløjtnant og snart derefter aktiv deltager i Treårskrigen. Han gjorde sig bemærket som en meget handlekraftig og idérig officer; bl.a. som adjudant for den berømte oberst Frederik Læsøe, da denne faldt i slaget ved Isted. For sin krigsindsats blev han – nu som premierløjtnant – benådet med

Kaptajn Christian Aarøe, der som kommandør for 17. Regiments 5. kompagni var E.C.'s kompagnichef.

Danske infanterister i 1864. Soldaten til venstre er en officersaspirant. I midten en "forstærkningsmand", der måtte nøjes med en lyseblå kappe. Soldaten til højre bærer reglementeret sortgrå kappe. Den høje chakot viser, at han hørte til 18. Regiment (det tidligere 2. Jægercorps).

Ridderkorset. I slutningen af 1863 var han blevet forsat fra 16. til 17. Bataillon.

Man kan sige, at E.C. her var kommet i godt selskab, som desværre kun blev kortvarigt.

Så meget om de aktuelle personelmæssige forhold. Med hensyn til udrustning og bevæbning var situationen præget af mangler og forskellighed i den udleverede mundering. Mange menige var uddannede på ældre geværtyper og havde en mangelfuld skydeuddannelse, så de ofte kom til at skyde for højt. En anden svaghed var, at det man kaldte "den faglige tjeneste" (logistikken) var gammeldags og svagt udbygget.

Det var ikke gode vilkår at være sendt i krig på; hverken for mandskab eller officerer.

I sommeren 1945 var jeg som geledudnævnt underkorporal tjenstgørende i Sønderborg, hvor 2. Regiment havde startet den første rekrutskole efter befrielsen. Det var 3. Bataillon, der skulle stå for rekrutuddannelsen.

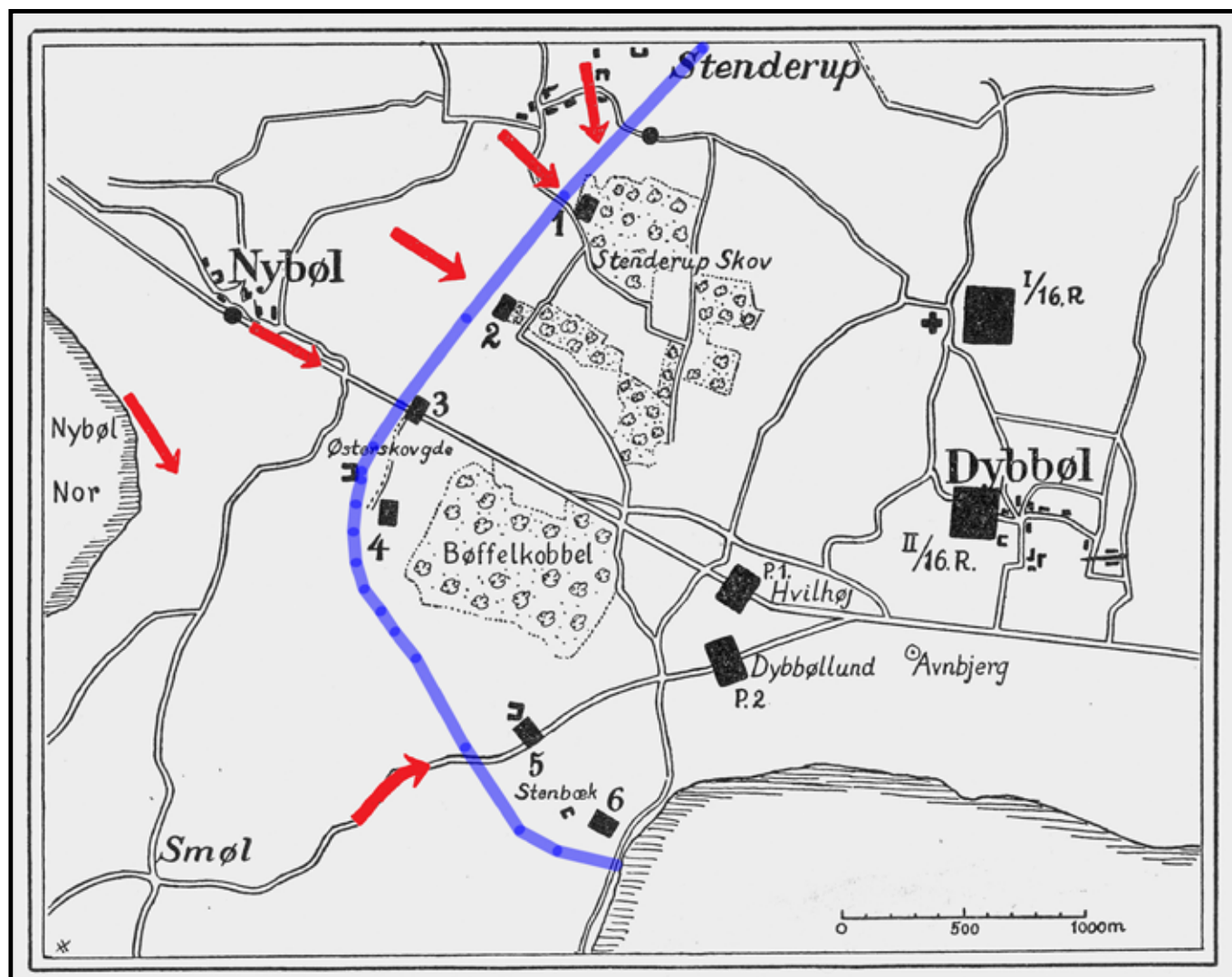
På "Isteddagen" – 25. juli – skulle rekrutkompagniet marchere til skanserne ved Dybbøl, hvor

bataljonsfanen skulle vises. Dette skete ved en lille parade, hvorefter vi marcherede tilbage til vor tyskbyggede kaserne – denne gang med den udfoldede fane og 2. Regiments musikkorps i spidsen. Den tur blev en af de lykkeligste stunder i mine mange år i hærens tjeneste.

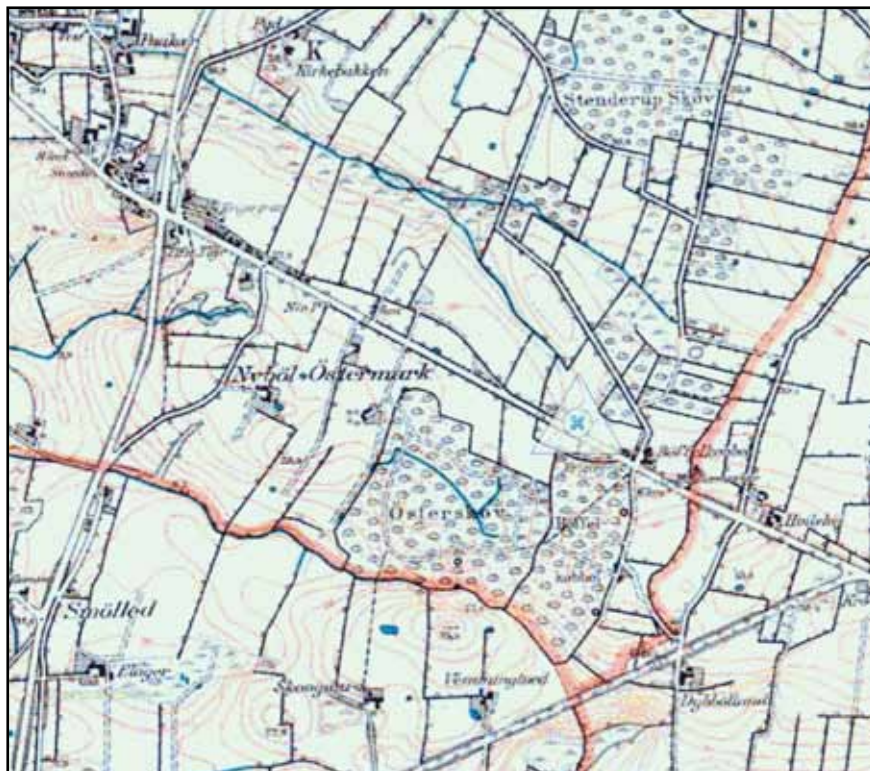
Ved den nævnte udmarch til skanserne kom jeg atter en gang til at gå i E.C.'s fodspor omend i en ganske anden stemning end den, der måtte herske i februar 1864, da E.C. gik den samme vej. Han kom desværre ikke tilbage med musik.

Den 16/2 1864 rykkede 17. Regiment efter den fastsatte turnus på plads i skanserne, for den 17/2 at gå på hovedpost omkring Dybbøl. Om morgenen den 18/2 skulle man så rykke på forpost til afløsning af 3. Regiment. 16. Regiment skulle samtidig rykke fra skanserne til hovedpost.

17. Regiments udmarch begyndte kl. 9 morgen. Det var frostvejr og sne dækkede landskabet. Forpostlinjen var på dette tidspunkt endnu fremskudt syd og vest for Østerskov, Bøffelkobbøl Skov samt vest for Stenderup og Nagebøl Skov. På den viste

Kortskitse, der viser forpoststillingen den 18. februar 1864, herunder feltvagnerne 1-6.

Dette kortudsnit viser de mange gærder og hegn, der prægede området.

kortskitse kan man se placeringen af feltvagterne nr. 1 – 6 samt piket nr. 1 og 2 ved Hvilshøj og Dybbøllund.

Foran feltvagternes stilling skulle fremsendes en kæde af vedetposter. Det var i denne opstilling, at 17. Regiment skulle afløse enhederne fra 3. Regiment. På fjendens side havde vore preussiske forfølgere i længere tid været helt fremme omkring Nybøl. Chefen for det preussiske 1. Arme-korps var prins Friderich Carl; en nevø til den preussiske konge. Prinsen havde givet ordre til, at der netop den 18/2 kl. 8 morgen skulle startes et første rekognosceringfremstød. Man ville føle danskerne lidt på tænderne og kigge nærmere på skanserækken og dennes forterræn. Der skulle rykkes frem ad tre veje til et fælles mødepunkt nær Hvilshøj øst for Bøffelkobbel. Til forberedelse heraf var det lykkedes at lave en pon-

Dette og de følgende billeder har jeg taget i oktober 2012. Her ser man landevejen fra Nybøl.

Udsigt mod nord fra feltvagt nr 3. Bemærk de mange diger og og hegn.

*Det var med basis i det viste husmandssted (Nordre Skovgaard) at **feltvagt nr 3** havde fået ordre til at placere sig.*

tonbro fra Alnor til Egersund og en brigade var allerede nået et stykke ind i Broagerland med fortroppen ved landsbyen Smøl.

Den danske panserkrydser "Rolf Krake" var imidlertid sejlet mod Egersund og skabte med sin kanonild en kortere pause i den preussiske fremtrængen. Men "Rolf Krake" forlod snart området uden at have forvoldt større skade på pontonbroen.

På samme tid var 17. Regiment gået i gang med afløsningen af 3. Regiment. 5. kompagni skulle bemande feltvakterne nr. 1 – 4 med en front mod vest af ca. 2 km. bredde. Som linjeofficer fik E.C. og hans deling ansvaret for at afløse feltvagt nr. 3, som var placeret ved hovedlandevejen ("chausséen") fra Nybøl. Det var klart den sværeste opgave for kompagniets fire feltvagter. Feltvagten var allerede etableret ved den vestligste af de to Østerskovgårde. Tværs over landevejen var der lavet en vejspærring i form af et såkaldt "forhug" (stammer og grene fra fældede træer). Hele området var præget af mange diger og levende hegn, der vanskeliggjorde udsynet. Diger og hegn var dog også nyttige ved at danne brystværn for egne skytter. Flere steder var

Vedeposter spejder efter fjenden.

Dette billede af en feltvagt i ildkamp er malt af Vilhelm Rosenstand, der selv deltog i krigen som løjtnant ved 20. Regiment. Efter krigen blev maleriet reproduceret som "fotogravure" med titlen "Fra Forposterne i 1864".

der også af grene og halm lavet nogle halvtag, der støttede sig til digerne.

Denne dag – 18/2 – blev der dog ikke tid til at søge hvile eller ly for snevejret. Den afløste deling fra 3. Regiment var dårligt nok kommet ud af stillingen, før fjenden begyndte at røre på sig.

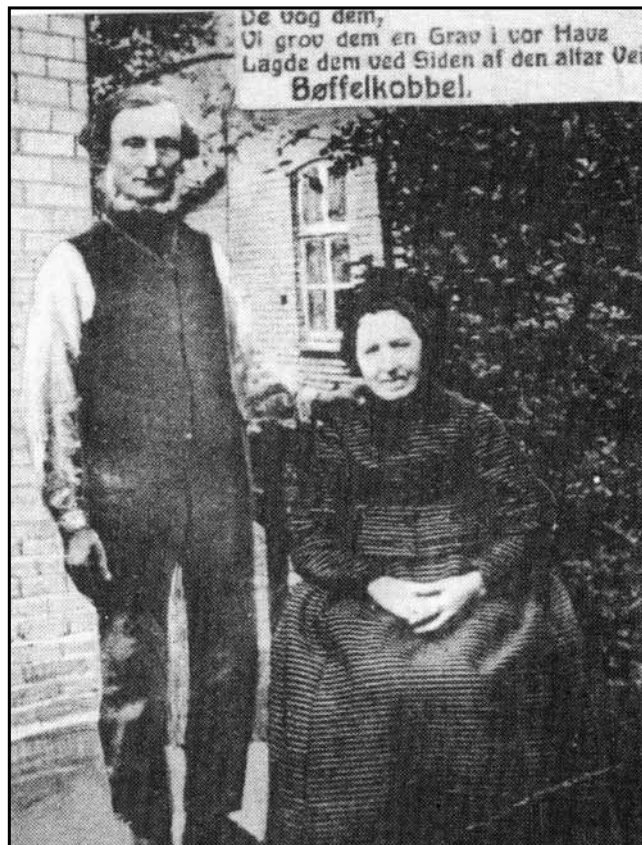
Da ”Rolf Krake” var ude af billedet, gik prins Friederich Carl nemlig videre med gennemførelsen af sin oprindelige plan. Herefter beordredes en bataljon støttet af to kanoner til angreb ad landevejen fra Nybøl og en anden bataljon fik ordre til at bemægtige sig skovparcellerne omkring Stenderup skov. Begge disse bataljoner var sat under fælles kommando af en oberst Kamin-sky. De to bataljoner skulle kæmpe sig frem til Hvilshøj og mødes med enheder fra den fra Smøl fremrykkende brigade.

Jeg har grund til at tro, at premierløjtnant Aarø havde sin kommandostation hos Jørgen Fink i det ovenfor omtalte Bøffelkobbelhus. Han må have haft svært ved at holde kontakt med sine fire feltvagter. På grund af terrænforholdene, vejrliget og primitive signalmidler var det ligeledes svært for E.C.’s feltvagt at holde kontakt med de to feltvagter på højre fløj. Det samme gjaldt for den fjerde i den sydøstlige udkant af Østerskov.

Disse forhold var baggrunden for, at den preussiske bataljon, der skulle angribe feltvakterne 1 og 2 næsten ubemærket kunne overrumple disse. De to delinger fra nævnte feltvagter trak sig hurtigt og flygtende tilbage i retning mod Dybbøl. Det skete desværre uden, at E.C. blev underrettet herom og altså nu havde en helt åben højre flanke.

Måske før E.C.’s vedetposter var nået på plads, var fjendebataljonen fra Nybøl på vej frem mod feltvagt nr. 3. Fra vejspærringen og stillinger på begge sider af landevejen blev de fjendtlige infanterister udsat for en kraftig geværrild. En gefreiter blev dræbt og fem menige preussere blev sårede. Oberst Kaminskys hest blev skudt med obersten i sadlen. Visse kilder omtaler, at E.C. forsøgte et raskt modangreb, men fjenden var for stærk. For at komme videre blev fjendens to kanoner nu trukket hen til en egnet stilling. Efter affyringen af 12 granater (”En morderisk ild”) mod området med vejspærringen havde E.C.’s deling haft flere tab, bl.a. midlertidig korporal Jørgensen og flere menige.

E.C. blev selv så hårdt såret, at han ikke kunne flygte som de fleste usårede gjorde. 1 underkorporal og 12 sydslesvigske menige blev siden meldt ”savnet”, men var formentligt gået frivilligt i fan-

Her ses det brave danske par, Jørgen Fink og hustruen, Katrine.

Her sluttede jeg min ”sentimental journey” ved soldatergraven i Bøffelbobbelhusets have.

genskab, dvs. de deserterede.

Da resten af E.C.'s deling og dele af det afløste kompagni var på vej tilbage blev de beskydt fra siden af enheder fra den bataljon, der havde jaget feltvagterne nr. 1 og 2 på flugt. Feltvagt nr. 4 havde tidligere trukket sig kæmpende tilbage til højdedraget Avnbjerg.

Hen på eftermiddagen havde prins Friderich Carl nået sine mål med dagens rekognoscering. Derfor trak fjenden sine styrker tilbage til dagens udgangspunkter. På vejen tilbage fjernede de vejspærringen ved feltvagt nr. 3. Den effektive preussiske krigssanitetsjeneste sørgede for, at E.C. og andre danske sårede blev optaget til fornøden førstehjælp og videre behandling. E.C. blev som krigens første tilfangetagne danske officer ført til kriglazarettet i Rendsborg. Her var han så i op til ca. 7 måneder i 17. Bataillons tidligere garnisonsby. Han havde således god tid til at skrive til Camma Sara, men nulevende efterkommerne har aldrig set nogen breve fra nogen af dem..

Da fjenden havde trukket sig tilbage, beordredes 17. Regiment til for resten af vagtdøgnet at genbesætte de samme forposter, som man var rykket ind i samme dags morgen.

Med sin tilfangetagelse sluttede E.C. sin krigsdeltagelse og i realiteten sin tilværelse som aktiv linjeofficer.

Men krigen var jo langt fra slut. Allerede den 22/2 genoptog fjenden med forøget styrke sin fremrykning. Det var nu 18. Regiments 2. kompagni, der bemandede feltvagt nr. 3. Også denne gang blev delingsføreren, sekondløjtnant Hans Henrik Steffen Helms, taget til fange sammen med flere af sine soldater. Kompagnikommandøren, premierløjtnant Brun, nåede ikke at komme tilbage, før han blev skudt i nærheden af sin kommandostation ved "Bøffelkobelhuset". Samme sted faldt også

en dansk infanterist og en fremsendt dragonordonnans. Da husmand Jørgen Fink og hans kone så de to faldne ligge på vejen, fik de båret dem ind i familiens have. Her gravede Fink en grav, hvor begge soldater nedlagdes – side ved side og med dragonens store blå kappe over sig.

Graven blev i mange år efter smukt passet af Fink-familien. Den ligger der endnu som minde om den ulykkelige, men måske nødvendige eller uundgåelige krig.

17. Regiment fortsatte sin turnustjeneste indtil 18. april, da Dybbølstillingen blev stormet og faldt. De hårdt medtagne regimenter trak sig tilbage til Als. 17. Regiment blev snart overført til Fyn, hvor regimentet lå som kystsikring i området mellem Hindsgavl og Bogense. I begyndelsen af august blev hele 3. Brigade overført til Sjælland. E.C.'s tidligere kompagnikommandør, Aarøe, var lidt af en "Tordenskjoldtype". I slutningen af marts forlod han sit 5. kompagni for at blive sat til rådighed for hærens overkommando. Han skulle arbejde med opbygningen af de af ham selv i 1863 foreslåede "strejfkorps" (forstærkede kompagnier med rådighed over mindre landgangsfartøjer).

E.C.'s og Aarøes fælles regimentschef, oberst A. Bernstorff, nåede at gøre sig bemærket ved at være næsten uafbrudt i Dybbølstillingen fra 29/3 til den 18/4. Obersten gjorde da et forgæves forsøg på at tilbageerobre skanse VII. Herunder blev han såret – først i armen dernæst i kroppen. Som såret blev han taget til fange og ført til "Pastorallazarettet" i Broager. Her døde han dagen efter af sine sår.

Her stopper jeg min skildring af krigen og må atter henvise til foreliggende litteratur om krigens sidste faser og om den smertefulde fredsaftale i Wien, hvor helstaten definitivt forsvandt og alle hertugdømmerne gik tabt og blev til tyske delstater under Preussens overherredømme.

5. kapitel: Pensionisttid i Gentofte

I forbindelse med de langstrakte våbenstilstands- og fredsforhandlinger i juni – november 1864 blev der også truffet aftaler om frigivelse af krigsfanger. Allerede i august 1864 blev størstedelen af de danske tilfangetagne løsladt fra fangenskabet.

Det sagdes, at E.C. skulle være udvekslet med en tilfangetagen preussisk officer og det kunne godt være sket tidligere end i august.

Da E.C. var invalideret, er det sandsynligt, at han i første omgang blev afleveret på Garnisonshospitalet i Rigensgade – også kaldet ”Grødsloftet”. Her kunne de danske læger bedømme art og omfang af krigsskader og mulighederne for at blive kendt tjenstdygtig. Jeg ved ikke om familien nogensinde fik kendskab til hans journal. Han var formentlig hjemme inden jul i det fine hus på Frederiksberg Allé.

Han havde jo været alvorligt såret og som følge heraf og oplevelserne før og under krigen, kan det godt være, at han havde mistet både evnen og lysten til at genoptage tjenesten ved 17. Regiment. I hvert fald søgte han om ”på grund af Svagelighed at blive afskediget fra Krigstjenesten”. Allerede den 19/11 1864 fik han sit ”afskedspatent” med Christian IX’s underskrift og kongelige segl.

Majestætens afsluttende ord lød således ”Saa ville Vi herved have ham meddelt denne Vor allernaadigste Afsked som Premierløjtnant, med Tilladelse til at bære den for invalide Officerer reglementerede Uniform”.

Som en ekstra begunstiging fik sekondløjtnanten således tildelt den højere grad som premierløjtnant.

Ved 17. Regiments oversendelse af afskedsapparerne gav man E.C. et venligt klap på skulderen ved at udtale: ”Regimentet beklager ved denne Afgang Tabet af en nidkær og tapper Officer og udtaler sin Paaskiønnelse og Tak for den af ham ydede gode Tjeneste”. Til slut udtalte regimentet sine bedste ønsker for E.C.’s fremtid.

Det var så det!

Afskedigelsen fra hæren skabte en ny situation

for E.C. og hans familie, bl.a. i økonomisk henseende. Allerede 12/11 1864 beder Finansministeriet ”Bestyrelsen for de militære underklassers samt for Invalideforsørgelsen” om en udtalelse om, hvilken pension m.v. E.C. kan tilkomme som pensioneret invalid. Nævnte bestyrelse svarer 30/11 1864, at E.C. anses berettiget til pension efter dagældende pensionslovs § 6 og at han umiddelbart kan anses for kvalificeret til en ”temporær Invalideunderstøttelse”, idet det – efter læsionens beskaffenhed – antages, at der kunne indtræde en bedring i hans tilstand. På dette grundlag giver Finansministeriet den 10/1 1865 besked om, at der fra 1/1 1865 at regne vil blive udbetalt en pension på 2/3 af følgende beløb:

Gage	270 Rbd
Lønningstillæg	98 Rbd
Kvarterspenge	80 Rbd
<u>Oppasserpenge</u>	<u>60 Rbd</u>
<u>I alt</u>	<u>508 Rbd</u>

2/3 heraf udgjorde herefter 338 Rbd 64 Sk, som omregnet til dagens mønt skulle svare til ca. 43.700 kr. om året. Dette var ikke et svimlende stort beløb for en familie med 2 voksne og 2 børn.

E. C. og hans familie kom dog aldrig til at lide nød. Bedstefar Ryan sørgede nemlig godt for sine efterkommere. For E.C. havde det bl.a. betydet, at George Ryan i sit testamente af 22/12 1859 havde bestemt:

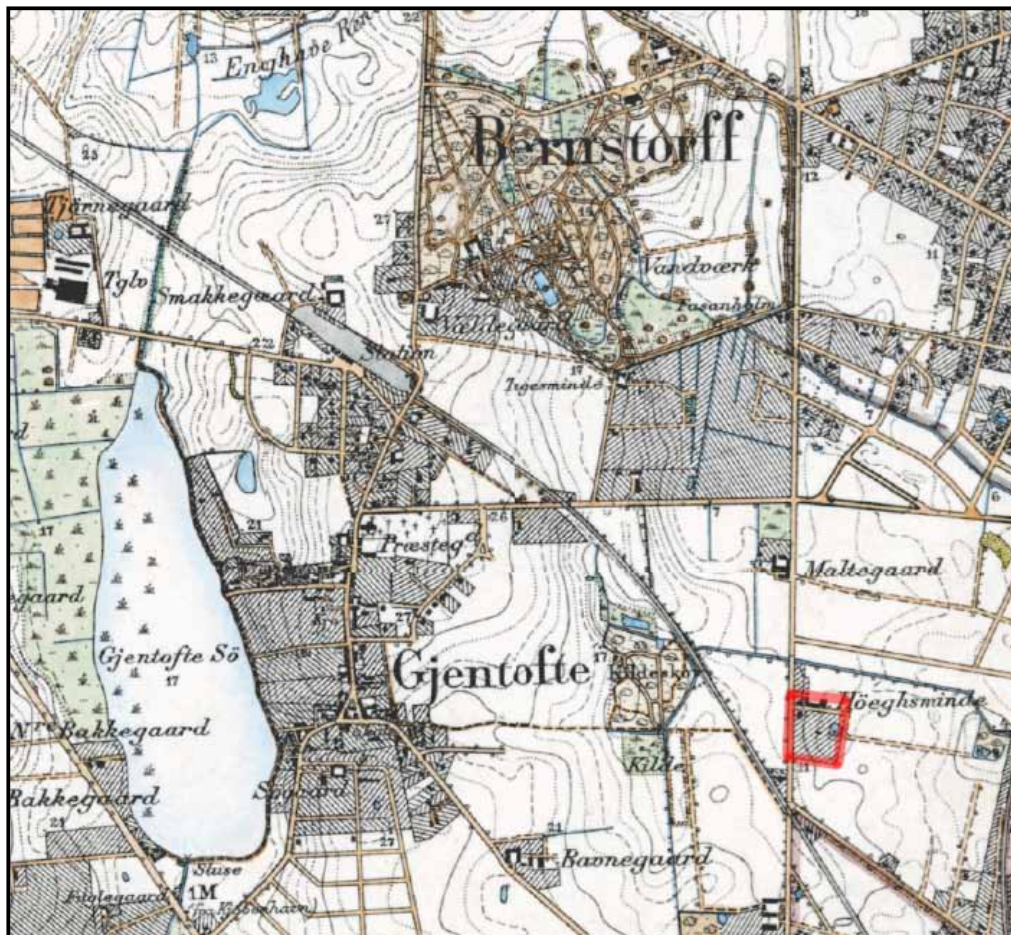
at der for E.C. i Københavns Overformynderi skulle indsættes en kapital på 100.000 Rbd af hvilken E.C. skulle have den årlige rentenydelse

at der som arv skulle udbetales 100.000 Rbd til E.C. eller hans arvinger og

at legatnydelsen skulle tilfalde E.C. uden nogen form af afgifter.

Ifølge oplysninger fra Danmarks Statistik skulle de 100.000 Rbd rigsmønt pr. 7/8 2012 svare til ca. 12,9 millioner kr.

Som det kan forstås, var E.C. ”en holden mand”

Gjentofte og den landlige omegn i slutningen af 1800-tallet.

”Høeghsminde”
- set fra vest.

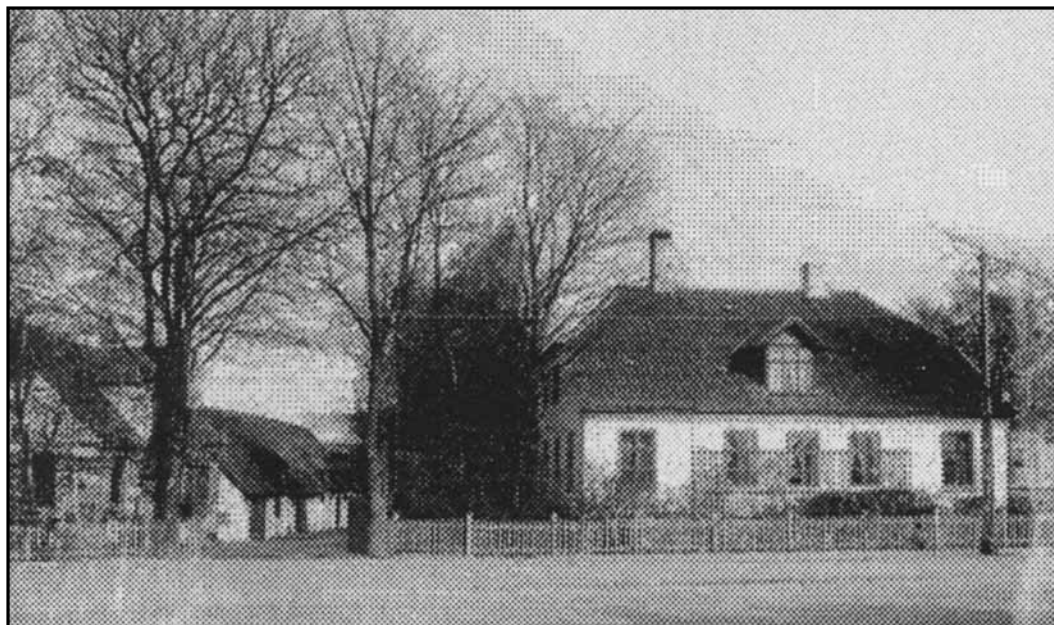
og han kunne leve godt som rentier til sine dag-
es ende. Statspensionen havde således nærmest
”symbolsk værdi” – men noget for noget. Da E.C.
med sin familie og svigerforældrene senest i 1860
var flyttet til Frederiksberg Allé nr. 8, skal jeg ikke
kunne sige, om det var E.C., svigerfaderen eller de
to i forening, der stod for finansieringen.

Selv om Frederiksberg af mange opfattedes
som ”ude på landet”, var det ikke nok for E.C.. Om
det var af hensyn til familiens sundhed eller under
indtryk af erindringer fra Herfølge eller feltlivet
som officer ved jeg ikke, med det er en kendsgern-
ing, at E.C. med hustruen og de to sønner i oktober

1865 flyttede til det endnu mere landlige Gjentofte.

Her havde han erhvervet en lystejeendom ved
navn ”Høeghsminde”. Den lå lige der, hvor den nu-
værende Tranegårdsvej støder ud til Bernstorffsvej
for at fortsætte mod vest ad Høeghsmindevej frem
til Vældegårdsvej (nuværende Gjentoftegade).

”Høegsminde” var i år 1800 blevet opkøbt af
provst Chr. Høegh fra Gjentofte Sogn. Han var
som mange af tidens præster meget landbrugsin-
teresseret og fik tillagt betegnelsen ”landøkonom”.
Ejendommens bygninger blev opført på nogle
landbrugsarealer på 16 ½ tdr. land, som han købte
ved en auktion over Tranegårdens tidligere jorder.

*Hovedbygningen,
Bernstorffsvej 152,
set fra vest.*

Ejendommens bygninger omfattede et pænt villalignende stuehus og nogle avlsbygninger. Hovedbygningen blev først nedrevet i 1935 for at give plads til den nuværende parkbebyggelse "Høeghsmindeparken".

Provst Høegh havde i starten en lille landbrugsbedrift på ejendommen, men da E.C. overtog den, var landbrugsdriften bortforpagtet. "Høeghsminde" var et af de steder, som jeg i mine drenge- og ungdomsår ofte passerede uden at tænke på, at her havde min oldefar og hans familie tilbragt 9 år af deres liv.

Bag stuehuset var der i E.C.'s tid en stor have. Fra stuehuset og en træveranda førte trappen ned til haven. Det var altså her, Camma Sara og E.C. skulle starte deres Gentoftetilværelse. Men nok så sørgeligt døde hun allerede den 11/3 1867, kun 25 år gammel. Dødsårsagen blev bogført som "brystsyge", hvilket normalt kan oversættes til "lungetuberkulose". I Berlingske Tidende for den 16/3 1867 fik E.C. optaget sålydende dødsannonce:

"Min inderligt elskede trofaste Hustru, vore to små Børns kjærlige Mor, CAMMA SARA HOFFMANN f. KOCH, kaldte Gud til sig Mandagen den 11te Marts i hendes 26de Aar. Kjærligt mindet og dybt savnet af alle som kjendte hende.

Høegsminde den 12te Marts 1867.

E. C. Hoffmann, Premierløjtnant"

Jeg fornemmer her E.C.'s dybe sorg over tabet af sin tapre lille soldaterkone. Jeg aner også, at drengeårene hos Willemoesfamilien havde sat sit varige præg.

Camma Sara blev begravet fra Gentofte Kirke den 17/3 1867 i et gravsted på Gentofte Kirkegård.

E.C. stod nu i en alder af 31 år som enkemand

med sine to første sønner på 5 og 6 år. Ensomheden varede dog kun til den 15/9 1868, hvor E.C. blev viet til min kommende oldemor, Karen Caroline Oxholm. Hun var kusine til den første hustru og født 17/5 1849 i Odense. Hendes forældre var købmand Jacob Frederik Oxholm (1816-1866) og Dorothea Christine Koch (1815-1879). Denne anden vielse fandt sted i Sct. Hans Kirke i Odense.

Karen Caroline var som nævnt kusine til Camma Sara, så E.C. har nok truffet hende tidligere ved familiesammenkomster i Brandt Koch-familien. Den nye brud var kun 19 år og blev senere omtalt som meget smuk. Dette fremgår også af fotografier, som jeg har kendt siden min barndom. Det er desværre ikke lykkedes mig at finde billeder af Camma Sara.

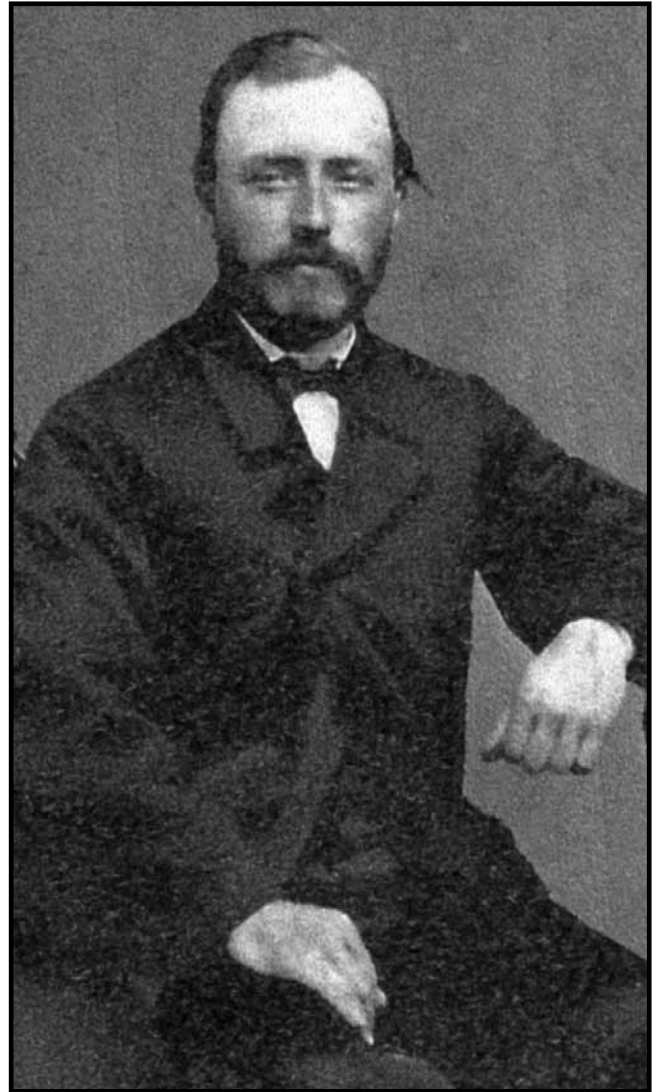
Det kan ikke have været nemt for E.C.'s nye kone at flytte til Sjælland og rykke ind som frue

Maleri af Olof Krumlinde fra 1894 af "Høeghsminde". Jeg har forgæves prøvet at få et farvefotografi af dette havebillede.

E.C.'s anden hustru, Karen Caroline, født Oxholm.

E. C. som yngre civil herre og opvartende kavalér.

i det ret store hus i Gentofte. Hendes første store opgave var naturligvis at overtage rollen som mor for de to små sønner – Charles George og Jens Johan Christian. Det må have hjulpet hende, at E.C. – efter hvad min morbror Henning har berettet – tilbragte det meste af sin tid med at sysle i haven og gøre sin smukke kone sin opvartning.

Apropos haven, så var den unge kone meget haveinteresseret og hun sørgede for nye haveanlæg med stor lighed med det hun kendte fra barndommens have i Kolding.

Hvis det ikke var i Herfølge præstegårdshave, at E.C. havde

Nutidigt postkort med Paul Fischers maleri af blomstertorvet på Højbro Plads. Motivet viser også datidens mode i Danmark.

Den elegante hr. Hoffmann følger herremoden med høj hat m.v.

E. C.'s svoger i 2. ægteskab, stabsintendant, Hans Ulrich Oxholm (foto 1914).

fået sin egen store haveinteresse, så må det have været påvirkningen fra den nye hustru. Det med haveinteressen er blevet givet videre til mig gennem min mor og min morfar, E.C.'s første søn i det nye ægteskab. Han fødtes 7/7 1868 og fik navnet Charles Frederik. Denne navngivning var en ny påmindelse om E.C.'s Ryan-relationer. Allerede den 14/8 det følgende år kommer den næste søn til verden og gives navnet Carl Emil Theodor.

I december 1870 rammer sorgen igen familien, idet den lille Jens Johan Christian fra første ægteskab dør, kun 7 år gammel. Man kan gætte på, at dødsårsagen også her var brystsyge eller måske en af de børnesygdomme, som den gang tog livet af mange børn – rige som fattige. Drengen blev begravet den 16/12 1870 ved siden af sin mor, Camma Sara. Denne grav blev først sløjfet i 1967.

Den 18/9 1871 kom der atter en familieførogelse, idet Karen Caroline og E.C. fik deres første datter. Hun fik navnet Kamma Kristjane og det var en delvis opkaldelse efter den første hustru.

18/7 1872 blev Karen Carolines storebror Hans

Ulrich Oxholm gift med Anna Cathrine Cecilie Dahl. Hun var datter af marinemaler Niels Carl Michael Flindt Dahl.

Vielsen fandt sted i Gentofte Kirke, så man må formode, at Hoffmann-familien fra Høeghminde har deltaget i bryllupsfestligheder af en eller anden art. E.C.'s svoger – Hans Ulrich – havde i 1863 påbegyndt en uddannelse til landinspektør. Men i 1864 meldte han sig som frivillig officersaspirant og blev senere sekondløjtnant ved 14. Regiment. 1865 blev han hjemsendt og afsluttede uddannelsen til landinspektør. Efter nogle år fik han ansættelse som intendant i Hærens Forplejningskorps. Han sluttede som stabsintendant (oberstløjtnant/oberst) i Forplejningskorpsets stab. I 1880 blev han Ridder af Dannebrogordenen.

Efter en lille pause kom den sidste søn til verden den 9/4 1873. Han døbttes Ulrik Oxholm Hoffmann. En god understregning af, at drengen også havde en mor – endda en ganske markant og viljestærk dame. Onkel Hans Ulrich stod fadder ved dåben i Gentofte Kirke.

Gentofte Kirke og muren med indgang til præstegården.

I de næste to år kom der ikke flere børn i familien og det kunne måske være godt det samme. Karen Caroline må have haft nogle ganske drøje år og der må have været meget at se til med pasning og opdragelse af den voksende børneflokk.

Efter den tids forhold var der jo en vis afstand mellem "Høegsminde" og Gentofte Kirke og hvad der ellers var samlet i Gentofte by. Det var måske årsagen til, at E.C. i 1874 afhændede "Høegshminde" til en premierløjtnant Vilh. Hustrup Schultz. I stedet købte han en ejendom ved navn "Solbakken". Den lå på Vældegårdsvej (nu Gentoftegade 9). Trods ihærdige forsøg har jeg

Gentofte landsby med "Solbakken" indrammet.

ikke fundet tegninger, malerier eller fotografier af "Solbakken". Jeg må i stedet henvise til det viste kortudsnit med den centrale del af Gentofte. Efter granskning af kortudsnittet er jeg så nået til, at "Solbakken" omfattede følgende bygningsdele:

- Et "stuehus" - med facade mod vest – på ca. 10 X 30 meter, dvs. ca. 300 m²,
- En sydvendt sidefløj på ca. 11 X 15 meter, dvs. ca. 165 m²,
- En nordvendt mindre bygning (stald, brændehus eller lignende) på ca. 7,5 X 11 meter, dvs. ca. 85 m².

Jeg gætter på, at alt var bygget i kun 1 etage. Det ret store grundareal er senere – ikke overraskende– blevet omtalt som "parklignende". Jeg ved ikke hvem der i 1880 overtog "Solbakken", men senest i 1910 må be-

byggelsen være brændt eller blevet nedrevet og grunden solgt til fru Elise Margrete Christiane Wessel. Hun var enke efter den ene af "Magasin du Nord's" grundlæggere, Theodor Wilhelm Wessel. Enkefruen lod den kendte danske arkitekt Axel Emil Berg stå for opførelsen af en palæagtig en-familiebolig med 900 m² etageareal. Den flotte ejendom kaldtes først "Th. Wessels Minde", senere blot "Wesselsminde".

Efter fru Wessels død i 1935 skiftede ejendommen flere gange anvendelse og ejere.

I de seneste år er ejendommen renoveret med henblik på indretningen af 3-4 liebhaverlejligh-

Sådan så "Wesselsminde" ud, da jeg i sommeren 2010 passerede Gentofte og den sydlige ende af Vældegårdsvej, som nu kaldes Gentoftegade.

eder. Den store baghave er i tidens løb blevet udstykket og bebygget med mindre parcelhuse.

I 1937 flyttede mine forældre til Gentofte by og i tiden frem til sommeren 1942 var min søster og jeg elever på den daværende Gentofte Statsskole. I 1939 blev jeg konfirmeret i Gentofte Kirke efter at have gået til præst i det lille grå menighedshus på Vældegårdsvej. Det lå næsten lige overfor ”Wesselsminde”.

På nabogrunden syd for ”Wesselsminde” ligger der stadig en ældre villa, som i min tid i Gentofte var beboet af dr. Stefan Jørgensen. Han var vores huslæge og havde som ung militærlæge været ungdomsven med min far. Desværre blev han under besættelsen offer for et ”clearingmord”.

I den næste store villa ned mod kirken boede en røntgenoverlæge, Jens Juul med hustruen Trine, tre drenge og en lille datter. Jeg nåede at komme i dette hus, lige inden husfaderen døde efter stråleskader. Den ældste søn, Karl, var min klassekammerat og vi var nære venner indtil han døde i 2006.

Som det kan forstås, har jeg – uden at tænke over det – haft en dagligdag i det samme område hvor E.C. og hans familie boede i 5 år.

Den 12/2 1876 fik Hoffmann-familien deres sidste barn – en lille pige. Hun blev døbt i Gentofte Kirke og fik fornavnene Isadora Kristine. Dåben blev forestået af sognepræsten, pastor A.T. Jantzen. Han hævdede, at det første fornavn skulle staves Isidora, men min viljestærke oldemor insisterede på Isadora, og sådan blev det. Denne uenighed forhindrede dog ikke et godt venskab mellem familien og præsten.

Pastor Jantzen var født i 1846 som søn af chefen for generalstabens sekretariat. I 1862 var han blevet teologisk kandidat. Efter en tid som huslærer på godset Knuthenborg var han 1865-73 lærer for prins Valdemar og prinsesse Thyra, som var børn af den senere kong Frederik VIII. Det førte til et mangeårigt venskab med kongefamilien.

I 1876 var han så blevet sognepræst i Gentofte Sogn, som på den tid var et meget stort og folkerigt sogn. Han medvirkede til opførelse af en kirke i Ordrup og børneasyl i Skovshoved og Vangede. Dertil kom så det tidligere omtalte menighedshus i Gentofte by.

Han boede i den gamle præstegård lige syd for kirken og havde siden 1865 været gift med datteren af en handelsfaktor ved navn Albertina Julie Johansen. Pastor Jantzen blev i samtiden omtalt som en meget belæst og flittig mand. Jeg er sikker på, at Hoffmann-familien hørte til de trofaste kirkegængere og sognebørn.

Sognepræst i Gentofte, pastor A. T. Jantzen.

En anden husven, kammerråd og fhv. balletchef N. Brodersen.

En anden af vennerne i Gentofte-perioden var kammerråd Nicolaj Brodersen f. 8/4 1819. I 1830 blev han elev i Det Kongelige Theaters elevskole og i 1842 blev han ansat som danser. Fra 1847 blev han tillige lærer ved Balletskolen og var her med til at oplære adskillige af tidens danserinder og dansere i den store balletmester Bournonvilles stil. Da Bournonvilles ballet ”Napoli” i 1842 havde premiere, blev det en dundrende succes.

Brodersen havde i en alder af 23 år været med som den ene af tre mandlige solodansere. Medens Bournonville i 1855-56 opholdt sig i Wien, havde Brodersen med ”stor dygtighed og energi” styret hele balletvæsenet. Først i 1871 trak Brodersen sig tilbage fra balletten efter 38 års virke. I 1871-1884 boede Brodersen på en lystejeendom ved navn ”Heslehøj”.

Ejendommen lå mellem Baunegårdsvej og Bernstorffsvej, men er for længst erstattet af andet byggeri. De tilhørende arealer er blevet udstykket og bebygget med store villaer. Jag har selv i Gentoftetiden haft min gang i en sådan villa fra 1934, tegnet af arkitekten Kay Fisker. Her havde en anden god klassekammerat, Jørgen Green, sit forældrehjem.

De ovenfor omtalte ældre personer hørte til den vennekreds, der hvert år den 18/2 samledes for at fejre E.C.. Ved denne lejlighed bød han på østers og champagne. 18/2 var jo den dato i 1864, da E.C. blev hårdt såret, da preusserne løb feltvagt nr. 3 ved Bøffelkobbøl over ende. Man kan spørge om, hvad der fejredes. Men selvfølgelig kunne man fejre, at E.C. undgik ”Slagtebænk Dybbøl” og - takket være perfekte preussiske sanitetssoldater og dygtige feltlæger – kom hjem i rimelig stand og i hvert fald med livet i behold.

Efter afslutningen af krigen i 1864 blev det besluttet, at deltagerne i de to slesvigske krige skulle tildeles en erindringsmedalje for deres krigsdeltagelse. De to medaljer var dog først færdige til ud-

Erindringsmedalje for deltagelse i 1864-krigen.

deling i 1876 og veteranerne skulle først ansøge om at få dem. Fra Rigsarkivet har jeg fået en kopi af E.C.’s ansøgning af 18/4 1876. Ansøgningen var – af ukendte grunde – underskrevet af datteren Isadora, som først var født i samme år. Mystik, mystik, mystik!

Forklaringen må være den, at Isadora på et meget senere tidspunkt har fundet ansøgningen uden E.C.’s underskrift. Han havde måske været sur over den foreskrevne ansøgningsprocedure eller han syntes måske, at han havde fortjent et ridderkors. Hvad der end var baggrunden, så skrev Isadora under med præcis den underskrift, som jeg kender fra hendes eget testamente.

På den modtagne kopi af ansøgningen kan jeg se, at den havde været behandlet af Krigsministeriet, der uden datoangivelse bekræfter E.C.’s krigsdeltagelse i 1864. Hvornår medaljen blev udleveret ved jeg ikke og ej heller hvor den er blevet af. Måske fik E.C. den med i graven og det ville være velfortjent.

Den ældste søn – Charles George – har givet været mærket af det tidlige tab af moderen – Camma Sara – og af lillebroderen Jens Johan Christian. Han var jo heller ikke en ”Oxholmer” og det var naturligt, at han opretholdt en nær kontakt til moderens familie og da især til mormoderen Johanne Marie Koch. Hun var opvokset i Rødovres landsbysamfund, hvor faderen var skolelærer og kirkesanger Jesper Mørck, medens moderen var landmandsdatter også fra Rødovre.

Allerede i tiden på Høegsminde havde de to ældste drenge haft lejlighed til at opleve – måske deltaget i – landsbrugsarbejdet på egnens gårde. De nævnte to forhold var nok baggrunden for, at George forlod skolen tidligt og kom i landsbrugslære på en gård i nærheden af Høsterkøb. Det er vist forklaringen på, at han – efter tidens skik – blev konfirmeret i Høsterkøb Kirke. Det skete 8/4 1877, da han var 15 år. George var således den første af E.C.’s sønner, der forlod barndomshjemmet. Noget kunne tyde på, at han periodevis havde ophold hos mormoderen, der blev boende på Frederiksberg (Smallegade nr. 8), også efter ægtefællens død.

I 1880 havde E.C. og hans familie fået forskellige grunde til at forlade Gentoft og flytte tilbage til hovedstaden med alt hvad den kunne byde på. Derfor blev ”Solbakken” solgt og E.C. købte i stedet en rummelig villa i et pænt villakvarter på Frederiksberg.

6. kapitel: Det var på Frederiksberg

Da Hoffmann-familien vendte tilbage til Frederiksberg flyttede de ind i en stor 2-etages villa på Rathsacksvej nr. 12. Rathsacksvej ligger mellem Gl. Kongevej og Chr. Winthersvej. Vejen havde navn efter en handelsgartner, der havde udstykket sit gartneri til store villagrunde. Det nye hjem havde en meget central beliggenhed. Den gamle gartnerijord har sikkert passet de haveglade ægtefæller godt.

Familiens andet "Frederiksberghjem" på Rathsacksvej 12, der nu bruges som børneinstitution.

Midt på året 1880 havde familiens medlemmer nået følgende aldre:

Edward Charles (E.C.)	45 år
Karen Caroline	31 -
Charles George	18 -
Charles Frederik	11 -
Carl Emil Theodor	10 -
Kamma Kristjane	9 -
Ulrik	7 -
Isadora	4 -

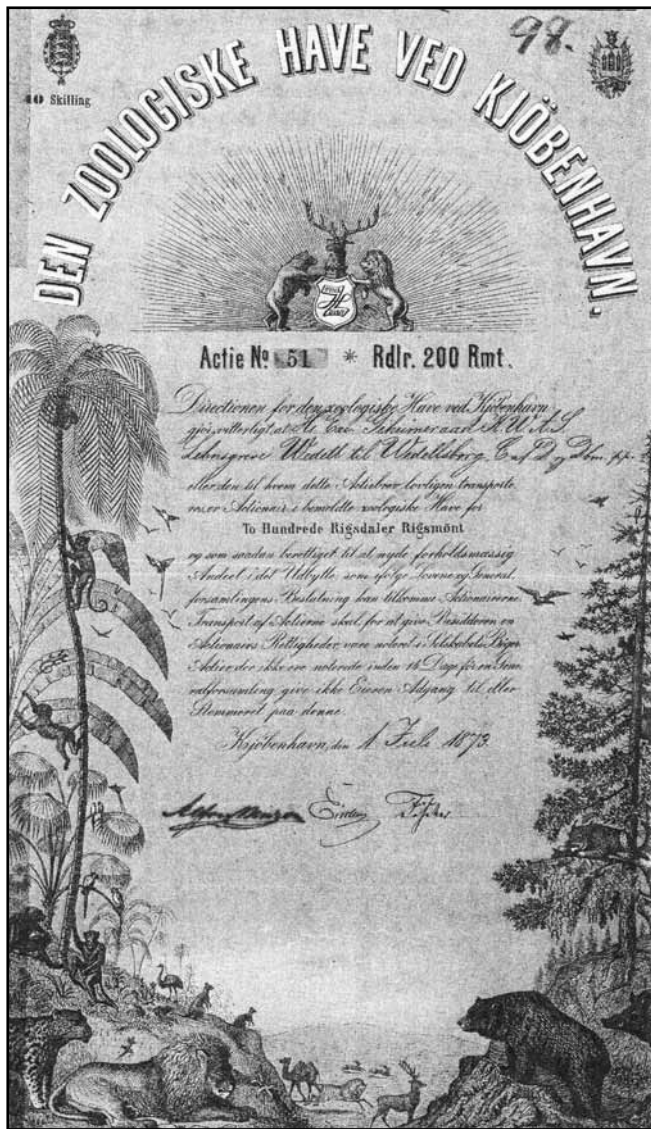
De ældste børn var altså ved at blive voksne. Charles George blev som attenårig indkaldt som soldat i Livgarden. Min morbror Henning har berettet, at han ikke blot havde "garderhøjde", men vejede hele 200 pund – det var måske ikke blot i legemes-vægt, at han adskilte sig fra sine halvsøskende. Efter hjemsendelsen fra Livgarden fortsatte Charles George i landbruget.

Der har dog stadig været nok at se til og det kan næppe være klaret uden megen fremmed hjælp i huset. Hvordan børnenes skolegang blev gennemført, ved jeg ikke; men det er nærliggende at de i de første skoleår blev undervist af privat ansatte lærerinder eller lærere.

Ikke så langt fra hjemmet havde man "Zoologisk Have". Med hjælp fra kongehuset var haven blevet åbnet for offentligheden den 20/9 1869. Stifteren var en kendt ornitolog og havekyndig. Det var dr. phil. Niels Kjærbølling (1806-1871) og han startede haven som privatdrevet virksomhed. Da han var død i 1871 prøvede hans søn at videreføre havens drift. Han måtte dog give op efter kort tid og haven truedes nu af lukning. Men efter tilskyndelse fra kongen var der i oktober 1871 en række inter-

esserede og velhavende borgere, der reddede haven gennem dannelsen af det aktieselskab, som også i dag står for driften af dette højt ansete og meget yndede københavnske udflugtssted.

E.C. var muligvis en af de nævnte "redningsmænd". Jeg har forgæves bedt både Zoo's direktions-sekretariat og Erhvervsarkivet i Århus om oplysning om identiteten af aktieselskabets stiftere. Af familiepapirer fremgår det imidlertid, at E.C. i en periode var medlem af direktionen og at han skænkede haven et akvarium som personlig

Den første Zoo-aktie fra 1873.

Apistemplet. Det var tidligere bagindgang fra Frederiksberg Have til Zoo.

En skrighals, der sørgede for min vækning, da jeg i 1945-47 var indkvarteret på Frederiksberg Slot.

gave. Zoo var ikke blot en dyrepark, men også et haveanlæg. Der er næppe tvivl om, at Hoffmann-familien ofte har besøgt haven.

I en 7-års periode i 1930'erne var jeg som elev på Lindevangsskolen jævnligt på udflugt til Zoo. To og to spadserede vi ind ad Peter Bangsvej. Ved Andebakkestien gik vi ind gennem Frederiksberg Have op til Apistemplet. Her kom vi så ind i den Zoologiske Have. Det var altid en god oplevelse og jeg burde have sendt E.C. en venlig tanke, men var nok mere interesseret i at komme op i udsigtstårnet eller at smage på de hvedeknopper, der egentlig var tiltænkt dyrene.

Hoffmann-familiens haveinteresse blev også demonstreret i forholdet til "Det Kongelige Danske Haveselskab". Dette selskab var allerede oprettet i 1830. I 1883 fik selskabet sit eget haveområde ved Frederiksberg Runddel og med kontorer i Eigtveds gamle Orangeri-hus, hvor der i dag er en restaurant i topklasse. Mod vest grænsede havearealet op til restaurant Josty og Frederiksberg Have, mod øst ligger Allégade og mod syd de nuværende nyttehaver.

Som god Frederiksbergborger blev E.C. naturligvis medlem af haveselskabet og på et vist tidspunkt medlem af selskabets bestyrelse. Selskabets formand var i midten af 1880'erne kammerherre Friderich Hermann Wolfhagen (1818-1894). Jeg har allerede i 3. og 4. kapitel fortalt lidt om hans administrative og politiske gerning, der sluttede brat i 1863, da Christian IX havde afvist, at han kunne fortsætte som særlig minister for Slesvig. Wolfhagen var imidlertid en lærd og meget samfundsinteressert mand. Ud over "havesagen" fik en række filantropiske og almennyttige foretagender og institutioner glæde af hans betydelige administrative og organisatoriske ev-

Kammerherre F. H. Wolfhagen.

ner. Allerede i 1857 var han blevet kommandør af Dannebrogordenen. Jeg prøvede at få en kopi af hans levnedbeskrivelse, men den var desværre gået op i flammer i 1884, da det andet Christians-

Her er det 2. Christiansborg - da det i 1884 gik op i flammer.

borg brændte. Som det fremgår var det en meget spændende person E.C. nu blev ven med. Jeg skal senere vende tilbage til nogle af konsekvenserne af dette bekendtskab.

I begyndelsen af 1888 var E.C. åbenbart blevet træt af premierløjtnantsgraden, så den 19/3 i det år sendte han en ansøgning til kongen. I ansøgningen anførte han, at han nu var 51 år gammel og at hans "nærmeste formænd" allerede var indtrådt i "stabs-officersklassen". Under henvisning til, at han havde fået afbrudt sin militære løbebane på grund af et ham i kampen for sit fædreland tilføjet sår og under yderligere henvisning til sin fremrykkende alder slutter han sin ansøgning med:

"om allerunderdanigst at anmode Deres Majestæt om allernaadigst at forundes en ny Afsked som Kaptajn".

Allerede den 28/3 1888 var der positivt resultat af den allerunderdanige ansøgning og E.C. kunne nu fortsætte livet som kaptajn.

Denne udnævnelse til "karakteriseret kaptajn" havde næppe indflydelse på størrelsen af den lille pension. Invalidedydelsen havde han for længst frasagt sig. Kaptajnsgraden havde nok heller ingen indflydelse på E.C.'s selvagtelse, for den fejlede vist ikke noget. Derimod styrkede kaptajnsgraden hans sociale position i det frederiksbergske borgerskab. Størst betydelse havde den tillagte højere grad i forholdet til familien og især hustruen. Hun kunne godt være træt af som moden kvinde kun at være "løjtnantsfrue".

Jeg har tidligere omtalt kammerherre F. H. Wolfhagen. Der var også en anden interessant Frederiksberg-borger, som det er værd at nævne. Det var parthaver og daglig bestyrer for "Den Kongelige Porcelænsfabrik", Philip Schou. Siden nederlaget i 1864-krigen havde der været noget i retning af national depression over Danmark. For at afværge fortsat mismod og nedgang var der en række borgere, som syntes, at vi – trods alt – havde gode muligheder for vækst og fremgang. Med dette for øje havde Philip Schou fra 1883 begyndt bestræbelserne for ved en stor udstilling i København at vise danskerne og vore naboer, at vi kunne mange ting indenfor bl.a. landbrug og industri, herunder ikke mindst kunstindustri.

I 1883 blev Schou formand for Industriforeningen i København og i 1883 påtog foreningen sig ansvaret for at organisere den udstilling, der fik navnet "Den Nordiske Industri- Landbrugs- og Kunstudstilling i Kjøbenhavn 1888". Med noget besvær fik man sammensat en stor komité med

repræsentanter for 29 organisationer. Kongen viste stor interesse ved at blive udstillingens protektor.

Udstillingen skulle opbygges i fire hovedafdelinger, hvoraf afdeling II dækkede landbrug, havebrug, skovbrug og fiskeri. Under denne afdeling etableredes et særligt havebrugsudvalg under have-selskabets formand, F. H. Wolfhagen. Til sin assistance medtog han følgende medlemmer fra have-selskabets bestyrelse:

- Kgl. haveinspektør Henry August Flindt,
- Handelsgartner Frederik Vilhelm Frisenette,
- Kaptajn Edward Charles Hoffmann (E.C.) og
- Etatsråd Nicolai Emil Charles Petit.

E.C. var her kommet i selskab med nogle af den danske haveverdens topfolk. Haveinspektør Flindt var født i 1822 som søn af brigadegeneral C. L. H. Flindt, der havde været aktiv deltager i Treårskrigen. Sønnen fik en alsidig teoretisk og praktisk uddannelse på landskabsgartneriets område. Han havde haft anlægsopgaver ved mange danske slotte og danske og svenske herregårde. I 1870'erne blev han udvalgt til at forestå planlægningen af den nuværende botaniske have i København. Han havde som medlem af have-selskabets bestyrelse også gjort sig fortjent ved at planlægge selskabets nye have på det nuværende sted ved Frederiksberg Runddel. Titlen som "Kgl. Havein-

E. C.: i det man kalder "sine bedste år" dvs hverken ung eller gammel.

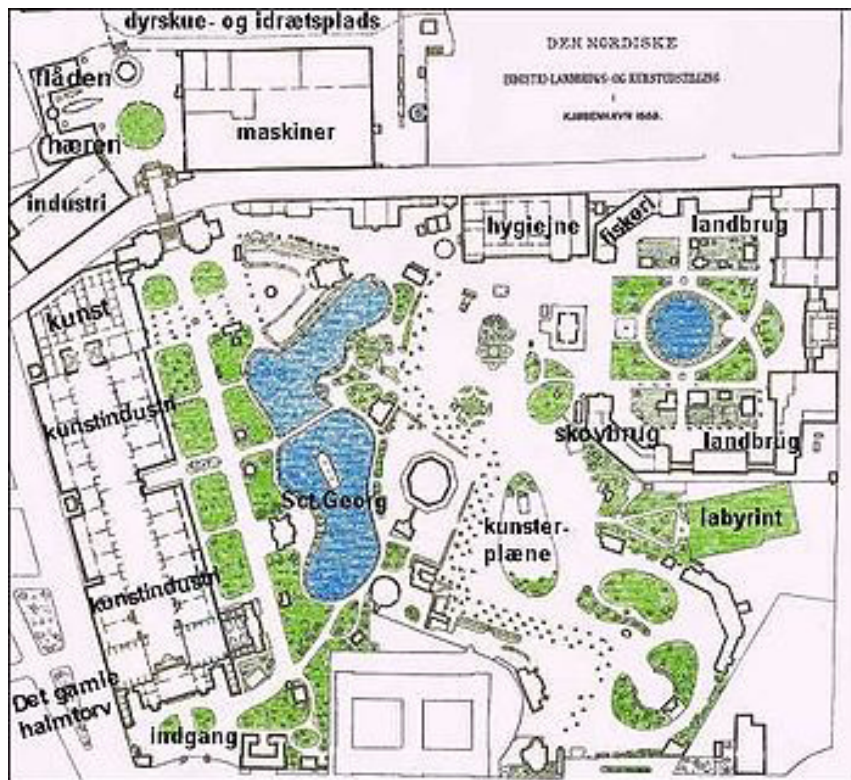
spektør" var knyttet til opsynet med "De kongelige Lysthaver".

Handelsgartner Frisenette var født i 1808. Hans far var gartner på Bækkeskov gods. Sønnen fik sin egen gartneruddannelse hos handelsgartner Dankert og i Rosenborgs Slotshave. Efter en lærerig tid som medhjælper i Københavns botaniske have fik han både almindelig og botanisk gartnereksamen. I en periode var han også ansat som gartner i have-selskabets have. Udviklingsmulighederne her var dog for ringe. Han købte derfor et handelsgartneri på Gl. Kongevej og deltog i forskellige former for udstillinger vedr. blomster og havebrug.

Etatsråd Petit var også en ældre herre. Han var født i 1817 som søn af en brandassurandør. I 1834 blev han student og seks år senere tog han medicinsk embedseksamen. Han brugte sin uddannelse som underkirurg i søetaten og senere under 1. slesvigske krig som militærlæge. I perioden 1852 – 73 var han praktiserende læge i Fredensborg. Sideløbende med lægegerningen erhvervede han en stor viden om botanik og forstvæsen. Det var især på dette grundlag at han 1879-90 blev sekretær i have-selskabets bestyrelse.

Kongelig haveinspektør H. A. Flindt

Det samlede udstillingsområde i Tivoli

Det sydøstlige hjørne af Tivoli, hvor havesektionen var placeret. Midt i billedet ses de to glaspavilloner og opgangen til "luftbroen".

Havebrugssektionen fik tildelt et område i Tivoli, som udstillingen havde lejet sig ind i. Her havde man et udendørs areal til visning af forskellige havetyper. Derudover var der to ens glaspavil-

loner, der dannede en slags indgangsportal fra den såkaldte "luftbro", der var bygget hen over den daværende Ny Vestergades forlængelse.

E.C. fik bl.a. ansvaret for indretning og løbende drift af den ene af de to pavilloner, i de 5 måneder hvor udstillingen var åben. E.C.'s pavillon skulle omfatte "de livløse genstande" og var derfor nok lidt kedelig. Han prøvede dog på – i samarbejde med etatsråd Petit – at sætte lidt kulør på ved at pynte og dekorere ved hjælp af blomsterbuketter og fader med farverige frugter og grøntsager.

I den anden pavillon havde haveinspektør Flindt stor succes med at demonstrere en form for vinterhave samt masser af blomstrende planter. Yderligere var der elektrisk belysning og rindende vand, så det blev et af de besøgendes yndlingssteder.

Udstillingen havde som helhed på mange måder haft en opmuntrende og igangsættende virkning. For Philip Schou var det nok en skuffelse, at den ikke fik nogen større og positiv virkning på den danske kunstindustri, herunder porcelænsindustrien. Som et varigt positivt resultat af udstillingen hørte dog oprettelsen af Kunstindustrimuseet i Bredgade.

For E.C. havde udstillingen nok medført både skuffelser og glæder – herunder en uddybelse af bekendtskabet og venskabet med Wolfhagen og de omtalte andre venner fra haveselskabets bestyrelse.

Sideløbende med den ovenfor omtalte mangesidede udstilling var der i samme år – 1888 – en selvstændig fransk kunstudstilling. Den vistes i en til formålet rejst bygning på det daværende Halmtorv ved den nuværende Rådhusplads. Bygningens arkitekt var professor Wilh. Klein. Bagmanden for denne franske udstilling var en anden af tidens fremtrædende industrimænd,

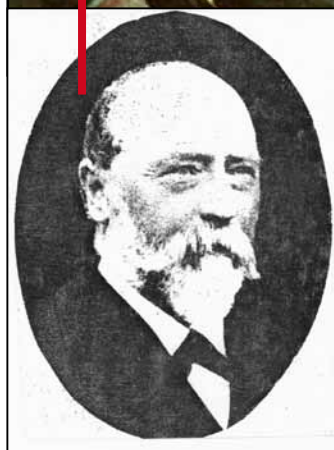
nemlig brygger Carl Jacobsen. Udstillingen havde en egen komité på i alt 31 medlemmer. De fleste var anerkendte franske kunstnere eller videnskabsmænd. Der var dog også tre danske medlemmer,

Den ene af haveseksetionens to glaspavilloner, "Blomsterhuset".

P. S. Krøyers maleri af den franske kunstkomité. Med en ring er afmærket den franske billedhugger, som jeg tørst troede var E. C.

E. C. kunne da godt ligne hr. Delaplanche.

nemlig:

- Brygger Carl Jacobsen,
- Professor Wilh. Klein og
- Figurmaler P. S. Krøyer.

Bryggeren bad Krøyer om at male et billede af den samlede komité. Det skulle være færdigt til visning på verdensudstillingen i Paris i 1889.

Her må jeg så forklare, om der var nogen relation mellem E.C. og den franske kunstudstilling. Forklaringen er den, at E.C.'s hustru nr. 2 var født Oxholm og at der i 1994 var udgivet et 590 siders værk om den stærkt forgrenede Oxholm-slægt. Her bliver E.C. omtalt som ægtefælle til Karen Caroline. Hvor Karen Caroline (Oxholm) kun får 2-3 linjer får E.C. lov til at optage over 50 linjer. I denne fyldige omtale læste jeg for første gang, at E.C. havde været medlem af den franske kunstkomité og at han var med på Krøyers maleri. Da jeg så fandt frem til en gengivelse af komitébilledet, prøvede jeg at finde E.C. og jeg fandt så en pæn ældre herre, som kunne ligne E.C. Jeg var dog ikke ganske sikker og tog derfor kontakt med Glyptotekets kunstsagkyndige. Jeg fik kort tid efter et meget venligt og kompetent svar. Man havde netop gravet lidt i historien om nævnte maleri og kunne med fasthed forklare:

- at E.C. aldrig havde været medlem af "den franske komité" og

- at den person, som jeg var stoppet op ved, var den franske billedhugger E. Delaplanche.

Jeg har naturligvis underrettet redaktørerne af Ox-

holmbogen om misforståelsen og den formentlige sammenblanding mellem de to omtalte 1888-udstillinger.

Den 7/9 1888 rantes E.C. og hans familie af en ny stor sorg. Den førstfødte datter, Kamma Kristjane døde denne dag af en såkaldt ”mavebetændelse”. Efter fotografier at dømme var hun en meget smuk ung pige, som kun nåede at blive 17 år. Med denne pludselige og sørgelige anledning overtog E.C. et 9 m2 stort gravsted på Assistens Kirkegård fra en grosserer J. Bauer, måske en ven af Brandt Koch – familien.

Når man valgte Assistens Kirkegård skyldtes det måske især, at familien tidligere havde løst sognebånd til Vor Frue Kirke sogn. I en tid med mangel på gravpladser havde sognerådet fået tildelt et bestemt område på den store og relativt nye kirkegård.

“Hattedamens mand”, generalmajor Johs. Harbou (1810-1891). Han var allerede som ung kaptajn kendt som en kritisk militærskribent. Det kostede ham bl.a. 6 måneders “fæstningsarrest”. Efter to år i fransk krigstjeneste, blev han taget til nåde og blev aktiv deltager i begge de slesviske krige. Han kendte mange pressefolk og politikere og sidst i januar 1864 skrev Harbou et brev til D. G. Monrad, hvor han i indtrængende vendinger påpegede Dannevirketstillings svagheder, især om vinteren. Han var på dette tidspunkt blevet oberst og chef for 5. Brigade. Han nåede at blive såret tre gange i nævnte krige.

“Brøndsalen” i Haveselskabets have.

Den 12/9 blev den kære unge datter begravet i det gravsted, hvor hendes forældre og lillesøster senere skulle få deres sidste hvilested.

Endnu i 1889 var der mange kirtelsvage børn. Til hjælp for sådanne børn i København og omegn var der oprettet et sanatorium på Strandvejen mellem Aalsgaarde og Hornbæk. En af tidens energiske ”hattedamer” var generalinde Louise Ulrikke Harbou. Hun var gift med generalmajor á la suite Johannes Wilhelm Anthonius Harbou og selv kendt for en betydelig filantropisk virksomhed i selskabet ”Småbørns Vel”. En dag aflagde hun besøg i villaen på Rathsacksvej for at bede om E.C.’s hjælp til at skaffe midler til nævnte gode formål. Han var på dette tidspunkt stadig medlem af bestyrelsen for haveselskabet og han fik så den idé, at man kunne låne selskabets have til afholdelse af en havefest til fordel for sagen. E.C. havde nok arvet bedstefar Ryans interesse for socialt hjælpearbejde. Formanden for haveselskabet, altså kammerherre Wolfhagen, var også kendt for sin interesse for diverse pleje- og hjælpeorganisationer. Han gav da også straks sin fulde tilslutning til E.C.’s tanker om havefesten. Med hjælp fra velvillige damer og herrer kunne man allerede i september 1889 afholde den første havefest. Blandt de hjælpsomme damer var bl.a. haveinspektør Flindts hustru og søster.

Festen fandt sted i den såkaldte ”Brøndsallé” og under ledelse af nogle frivillige damer blev der oprettet 25-øres og 10-øres tombola, restaurant og konditori samt blomster- og frugtsalg. Der var også en dame, der havde skrevet små digte til bortsalg. Hele arrangementet skete i snævert samarbejde med havens gartneri. E.C. og hans hustru fulgte fra starten alle forberedelser med stor interesse. Den lille datter Isadora deltog allerede de første år ved at plukke blomster i familiens private have, som hun så lavede buketter af.

Her står Isadora - tante Sødt - i sin sædvanlige salgsbod i Brøndsalen. Ved hendes højre side står en niece (min mor Grete Gullaksen).

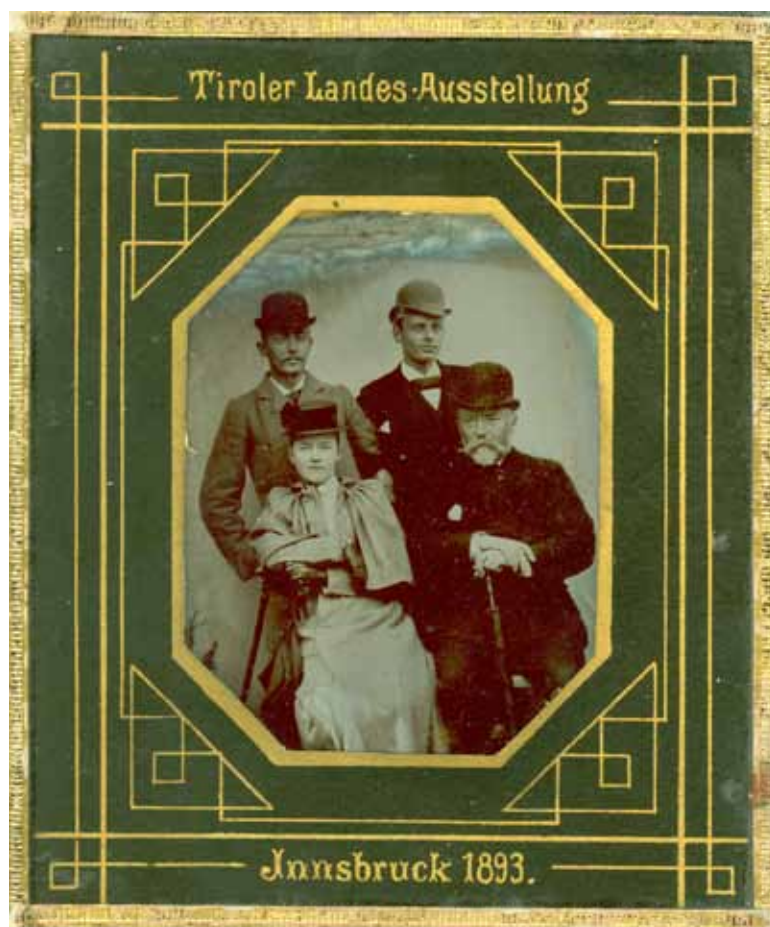
I 1891 var Isadora 15 ½ år og fik sit eget salgsbord i Brøndsalen. Netop i det år – den 27/9 – fik Isadora sit livs største oplevelse. Uden forvarsel kørte der pludselig nogle af hoffets køretøjer frem til havens indgang. Kuske og lakajer var i deres sædvanlige røde frakker. Ud steg kong Christian IX og dronning Louise, kronprins Frederik (senere Frederik VIII) og kronprinsesse Lovisa samt tre af de øvrige prinser. Det vakte selvfølgelig stor glæde og opstandelse. Efter at have hørt justitsrådinde Schönberg synge gik det kongelige selskab over i Brøndsalen og besøgte her de forskellige tombolaer og salgsboder. Isadora lavede i al hast to buketter af de smukkeste roser hun kunne finde. Den første buket fik dronningen og den anden overrakte hun til kongen. Majestæterne trykkede hendes hånd og sendte hende deres venlige smil. Det må have glædet forældrene og ikke mindst E.C. i egenskab havefestens initiativtager og formand.

Dette "fritidsjob" beholdt han til sin død og det til trods for sygdom i de seneste år. For Isadora var den årlige havefest blevet en livssag. Endnu i 1950 – tre år før hendes død – besøgte jeg "Den gamle Havefest" for sidste gang. Her så jeg Isadora – nu "tante Sødt" – da hun stod ved sit sædvan-

lige salgsbord.

I årenes løb havde hun hentet hjælp fra sin broder Charles Frederiks børn og nogle af deres børn. Således var min søster Birgit og jeg som børn medvirkende bl.a. ved salg af lodder til hendes "amerikanske lotteri".

I begyndelsen af 1890'erne var en af periodens vigtigste begivenheder, at E.C. – vist nok med både hustru og den hjemmeboende Isadora – i sommeren 1893 foretog en togrejse til Østrig. Her afholdtes i Innsbruck "Tiroler Landes-Ausstellung", der hvad indhold angik lignede den Nordiske Udstilling. For E.C. havde havebrugsudstillingen sikkert speciel interesse. Fra tante Sødt ved jeg, at rejsen var en meget stor oplevelse for hende og vel også for begge forældrene. Fra denne tur hjemførte familien mange fotos af bjerglandskaber. Blandt de øvrige souvenirs var et såkaldt "kuk-ur". Det endte i tante Sødt's hjem. Det hang i hendes spisestue og når jeg med min mor og søster var til fødselsdags-chokolade, skulle jeg altid ind for at se på uret, når det kukkede. Som tak for min interesse testamenterede hun uret til mig. Jeg har det endnu til erindring om Hoffmann-familien og deres Tirolerrejse.

Her sidder en ældre E. C. med to ukendte herrer og -muligvis - Karen Caroline eller Isadora.

7. kapitel: Finale

I midten af 1898 var E. C. 61 år og hans nærmeste familie havde nået følgende aldre:

Karen Caroline	49 år
Charles George	36 -
Charles Frederik	29 -
Carl Emil Theodor	28 -
Ulrik	25 -
Isadora	22 -

I disse aldre havde alle fire sønner formentlig forladt barndomshjemmet, medens lillesøster Isadora fortsat var hjemmeboende. E.C.'s helbredstilstand svarede vel til hans alder og et broget livsforløb, der jo ikke havde været uden sorger og bekymringer. Den store familie og nok især sønnernes uddannelse m.v. havde gjort mærkbare indhug i arven efter bedstefar Ryan. Dertil kom, at husets frue kunne være blev-et træt af den selskabelige omgang med det lokale borgerskabs spidser. Der kunne således være flere gode grunde til, at man i begyndelsen af 1899 valgte at flytte til Helsingør.

Her bør jeg nok lige indskyde, at det ældste

fællesbarn, Charles Frederik, den 1/4 1899 blev gift med sin chefs datter, Henriette Charlotte Tiemroth. Vielsen fandt sted i Tårbæk Kirke. Jeg ved ikke meget om brylluppet eller om Karen Carolines og E.C.'s engagement heri. Derimod er det helt sikkert, at det unge pars første barn – Grete – blev min mor og at jeg i 1923 blev deres første barnebarn og jeg samtidig blev E.C.'s oldebarn.

Charles George var allerede blevet gift i 1888 med en niece til E.C.'s første svigermor og Carl Emil Theodor blev gift 1. gang i 1897. E.C. nåede at blive bedstefar et par gange før sin død.

Tilbage til den nye bolig i Helsingør. Det var en stor rødstensvilla på Gurvej 4. Huset blev overtaget af E.C. netop den 1/4 1899. Det blev dog en kort fornøjelse, for kun ca. 3 uger efter overtagelsen døde han pludseligt. Dødsårsagen, kan jeg gætte på, var et hjertestop eller en hjerneblødning, som følge af anstrengelser ved klargøringen af den nye bolig.

Siden 1975 har jeg og min familie haft fast

*Facaden af huset på
Esrumvej 4 i Helsingør.*

bopæl i Espergærde, der nu indgår i Helsingør Kommune. Tilfældet havde altså atter en gang ført mig til et område, hvor E.C. tidligere havde haft sin hverdag – om end en meget kort tid. For en del år siden cyklede jeg op til huset på Gurrevej. Jeg gik rundt om huset og tog et par billeder i sort/hvid gengivelse. Så i slutningen af 2010 så jeg i en avis, at E.C.'s gamle hus var udbudt til salg. Fra den aktuelle ejendomsmægler skaffede jeg mig kopier af de farvebilleder, der var med i salgsannoncen. Jeg har på fornemmelsen, at Karen Caroline og Isadora aldrig nåede at flytte rigtigt ind på Gurrevej og E.C. skulle da hverken bisættes eller begraves i Helsingør. Det blev helt naturligt i hans fødeby, København. Her blev han den 26/4 1899 bisat fra Vor Frue Kirke. Jordfæstningen fandt sted på Assistens Kirkegård, hvor et gravsted jo allerede var erhvervet, da datteren Kamma Kristjane skulle begraves i 1888.

Om E.C.s bisættelse i Vor Frue Kirke har tante Ruth fortalt, at E.C.'s enke holdt sig i baggrunden og til sidst forlod kirken gennem en sidedør. Det var således overladt til sønnerne at hilse på de

fremmødte venner og bekendte ved bisættelsens begyndelse og afslutning.

I 1. og 2. kapitel fortalte jeg, hvordan en ung Dorothea blev mor til den lille dreng, der nu var død i en alder af 62 år. Hun skulle selv endnu være i live med en alder af 82 år. Jeg er ukendt med, hvornår og hvordan Dorothea – min tipoldemor – sluttede sin brogede tilværelse.

Huset på Rathsacksvej var allerede solgt tidligere og Helsingørhuset blev solgt kun 3 uger efter E.C.'s død. Enken og Isadora blev på Frederiksberg og flyttede ind i en villa på Steen Blichersvej nr. 5. Her boede de så til Karen Caroline – senere kaldt "Bedde" - døde den 22/11 1919. Lille Isadora var i tidens løb jo blevet til "tante Sødt". Efter noget besvær fik hun en lejlighed på Engtoftevej nr. 3 på Frederiksberg.

"Beddes" enkesæde på Steen Blichers Vej 5, Frederiksberg.

Et kig ind i stuen på Steen Blichers Vej. Min morfar (Charles Frederik) sidder med min mor på skødet. Den "hvide dame" er den endnu unge Isodora. I baggrunden anes billedet "Fra Forposterne i 1864".

Karen Caroline - still going strong - den 7. juli 1918, da Charles Frederik fyldte 49 år og min mor og far deklarerede deres forlovelse. Hun står i haven til Villa GHRAGI (Jernbane Allé, Vanløse) med flittige Hoffmann-damer ved kaffebordet

Her ses den førømtalte gravure "Fra Forposterne i 1864", som havnede i mine forældres hjem - og nu hænger over mit skrivebord.

“Resultattavle” for Edward Charles Hoffmann

Fra ægteskabet
med Camma
Sara Koch:

Proprietær mv
CHARLES GEORGE
1862-1925

Lille dreng
**JENS JOHAN
CHRISTIAN**
1863-1870

Fra ægteskabet
med Karen Caro-
line Oxholm:

Kontorchef i Kgl. octr.
Brand, kaptajn af res.
CHARLES FREDERIK
1869-1934

Apoteker
**CARL EMIL
THEODOR**
1870-1926

Smuk ung pige
KAMMA KRISTJANE
1871-1888

Kgl. fuldmægtig i Post
og Telegrafvæsenet
ULRIK
1873-1935

Trofast datter og sød
tante
ISADORA KRISTINE
1876-1953

2012-juleferien på Tåsinge gav tid og rum til min afsluttende korrekturlæsning.

Her boede hun med resten af barndomshjemets møbler, malerier og nipsgenstande til hun døde i en alder af 80 år. Næsten til sine dages ende fulgte den trofaste datter familiens skik med at gå til søndagsgudstjeneste i Vor Frue Kirke og hvert år på "fars sårdag" – den 18. februar – tog hun ud på Assistens Kirkegård for at lægge blomster på forældrenes grav. Graven blev først sløjfet i 1980, men jeg nåede inden da at besøge den en enkelt gang.

Ja, det var så min beretning om en spændende oldefars utrolige tilværelse, men også lidt om

hans nærmeste familie og desuden ganske meget om hæren og livet i Danmark i 1800-tallets sidste halvdel. Lige som min mor mødte jeg aldrig E.C. i levende live, men de snart 3 års arbejde med skriveriet har ført mig så tæt på hans person, at jeg næsten føler, at vi har kendt hinanden. Det har været et godt bekendtskab og - var det praktisk muligt - besøgte jeg gerne hans grav igen, måske på "oldefars sårdag".

H. Gullaksen

Slægtninge samt venner og bekendte med adgang til en computer
kan frit hente denne beretning i digital form.

Adressen er:

gullaksen.lundbye.net